

Pauli Pillisen kirjoittama ja ohjaama ja somerniemeläisten esittämä näytelmä »Etupenkki». Vas. Oskari Laine oik. tekijä »piapoo» syömässä.
Valok. Osmo Rekolainen

Läänintaiteilija Liisa Majapuro lausuu.
Valok. Osmo Rekolainen

Pitäjänpäivä

13.7.1975

Köydenvetokilpailuun osallistuivat Etelä- ja Pohjois-Someron joukkueet. Viimeksi mainittu voitti ja sai palkinnoksi pienemmät makkarat kuin hävinneet. Erotuomarina toimi kunnanjohtaja Uno Simström.
Valok. Osmo Rekolainen

Toiseksi tulleet.

Voittajat

Matkalla

Rauha Määttänen

Vain seitsemän tuntia lentää Finnair yli Atlantin,
kun se nousee Helsingistä ja laskee New Yorkiin.
Kuin suunnaton jättiläiskäsi koneen ilmahan singonnut
yli korkean taivaankaaren Jäämeren ja Atlantin.
Siten charterlentomme saapui tähän muurahaiskaupunkiin
missä lentokentillä hukkuu näihin halleihin valtaviin.

Ja matkanjohtaja riensi ja ryhmä ohjasi niin,
joku matkusti Washingtoniin, joku Los Angelesiin,
Muuan vilden ihmisen ryhmä oli menossa Torontoon,
ja meltä oli muutama vielä, jotka yövyimme New Yorkiin,
joka koneelle lähtevän ryhmän hän lähtöportille vei.
Kas, me olimme vieraita täällä, moni kieltäkään tainnut ei.

Ne jäivät viimeiseksi, jotka johtajan seuraan jää,
ja jännittävää oli selstä ja katsella villnää,
joka kansainvälistä kenttää kuin filminä värittää.
Siinä maapallon kaikki rodut ohi kulkevat kiireissään.
Tuon kulkijan vaateparsi on selvästi Intiaa.
Tuo ryhmä on Japanilainen, nuo Kiinasta matkustaa.

Mutta liukuportaiden päässä minä vanhan naisen nään,
hän kauan on siinä selssyt ja alvan yksinään.
Ja yllänsä vaateparsi on vanhanalkaisin,
(tai kenties muodissa siellä mistä lienee hän kotoisin).
Hyvin suuret matkalaukut on hänellä ympärillään.
Tapa kuinka hän siinä seisoo, mua oudosti järkyttää.

Hän seisoo hievahtamatta, ja jäykällä sormillaan
hän puristaa laukkujansa kuin viimeistä aarrettaan.
Kuka on hän, mistä hän saapuu, ketä mahtaa hän odottaa?
Mistä maapallon laidalta saapui tähän rotujen kattilaan,
joku mahtoi luvata tulla, ja sitten ei tullutkaan.
Noin yksin en koskaan nähnyt ole ihmistä päällä maan.

27. 7. vihittiin Pöökkin torppamuseo Jakkulassa. Oskari Laineen kokoama museo kertoo somerniemeläisen torpan oloista vuosisadan vaihteessa. Museorakennukseksi siirretty Pöökkin torppa on jo neljännellä sijaintipaikallaan. Rakennuksessa on tupa, kamari ja eteinen. Samassa pihapiirissä on myös työtupa - erilaisine työkaluineen ja lähes 100-vuotisas savusauna, jonka on rakentanut Somerniemen silloinen kirkkoherra Rautell rippikoulupoikien avustamana. Esineitä on kaikkiaan n. 600.
Kuvassa Pöökkin torppa ja Oskari Laineen omakotitalo Somerniemen Jakkulassa.

Somerniemen torppamuseon luoja Oskari Laine museonsa tuvan pöydän ääressä.

Annansilmät kukoistavat Pöökkin torpan ikkunoilla.

Lähes 100-vuotias savusauna.

Entisaikojen peltotyökaluja Pöökkin torpan pihalla.

nasta, alkoi palkintojen jako, joka aina oli tilaisuuden kohokohta. Kauramäen Seuratalon sali oli kunnostettu tilaisuutta varten ja sen perällä oli pöytä, jossa pokaali sekä mieskohtaiset palkinnot olivat ja jossa paloivat kynttilät. Kaksi palkintolautakunnan jäsentä, yksi kummastakin seurasta, asettui pöydän taakse, jolloin toinen heistä, opettaja Laurinen, piti mieltäylentävän puheen hiihtourheilun merkityksestä tungokseen asti täynnä olevan salin yleisölle.

Tässä vaiheessa ei vielä ilmoitettu pokaalin kohtaloa. Vallitsi syvä hiljaisuus ja jännitys oli korkealla, sillä tiedettiin, että ottelu oli ollut hyvin tasaväkinen. Pitäisi olla Tiilikaisen Pekan taito, jotta osaisi kuvata sen hetken tunnelmia. Ensin jaettiin yksityispalkinnot, jolloin voittajalle huudettiin kolme kertaa hei, toiseksi tulleelle kaksi ja kolmanneksi tulleelle yhden kerran. Kaiken kaikkiaan jaettiin 10 palkintoa ja varmaa on, että jokaisen palkinnon saajan rinnassa sykähteli vähän eri tavalla kuin tavallisesti. Vasta sitten, kun palkintotuomarit ilmoittivat pokaalin kohtalosta, joka tällä kertaa eli v. 1926 meni Somerniemen Maamieeseuralle, laukesi jännitys. Toiset hurrasivat ja toiset harmittelivat häviötään, joka oli ollut hyvin pieni. Juhlava tilaisuus oli päättynyt, mutta pitkään vielä jatkui mieli-

pitelden vaihto päivän tapahtumista.

Tässä kuvaillun hiihtotapahtuman jälkeen eli vuonna 1927, josta nyt on siis kulunut jo lähes 50 vuotta, siirryttiin tasamaahiihdosta murtomaahiihtoon ja Kauramäestä tuli Somerniemen hiihtokeskus. Silloin elettiin paikkakunnalla suurta hiihdon nousukautta. Maamiees seura järjesti edelleen vuosittain laskiaisena 10 km:n murtomaahiihtokilpailut ja lahjoitti siihen kiertopalkinnon, josta kilpailtiin yli 20 vuotta ja jonka Lasse Niemelä sitten lopulta voitti. Henkilökohtaisia kilpailuja oli hyvin usein samoin kuin pitäjien välisiä ja vieläpä aluekilpailujakin. Murtomaahiihto antoi järjestäjille paljon töitä, mutta ne tehtiin kaikki talkootyönä. Otto Niemelä, joka itse oli aktiivihiihtäjä ja kilpaili lukemattomia kertoja sekä kotona että naapuripitäjissä, oli ainoa, joka siirtyi tasamaahiihtäjästä murtomaahiihtäjäksi ja menestyi hyvin kummassakin. Hän oli myös innokas avustaja sekä erinomainen suksivoiteiden tunti.

Hiihtourhellu oli paikkakunnan asukkaille ilmaista huvia, jota suurella mielenkiinnolla seurattiin, mutta jota valitettavasti ei enää nykyajan nuorisolle ole samassa mittasuhteessa tarjolla.

Kotiseututyötä Somerniemellä

Somerniemellä Oinasjärven koulussa kokoonnuttiin 8. 6. 1975 perustamaan Somerniemi-seuraa. Oik. kokouksen puheenjohtaja opettaja Ensio Soini. Valok. Ossi Laurila

Tuli lentäen kaukaa tänne — ei vastaanottajaa.
 Voi olla hän Euroopasta, voi Kiinasta, Herra ties —
 Mitä kieltä hän puhuu, mihin jäikään hänen kotinsa lämmin lies?
 Mitkä kohtalot taaksesi jäivät, kun yksin sä matkustat?
 Sota mahtoiko viedä sulta oman kodin ja rakkahat?
 Tulit tänne uuteen maahan ja laukuissa mukanas
 toit kenties kaiken sen mitä omistit päällä maan.
 Hän selsoo siinä ja vahtii noita suuria laukkujaan,
 ja hetki hetkeltä, huomaan, on enemmän peloissaan.
 Kun ketään ei vastaan tullut — se on kauhea järkytys.
 Voi olla esteenä myöskin tämän kielen ymmärtämys.

On Kennedyn lentokenttä maan suurin, sen ymmärtää,
 kun kerran minuutissa koneet lastinsa tyhjentää,
 maapallon kalkista maista sinne yhteydet on.
 Kuin Itämeressä lastu, niin pieni siellä ihminen on.
 Ja vanha pieni mummo vain selsoo yksinään,
 yhä uudet matkustajat kun ohitse kilrehtää.
 Kukaan vaan hänen luokseen ei saavu, hän itsekin lähde ei. . .
 Myös matkanjohtaja löytyy, pois meidät hän sieltä vei.

No, me jätimme vanhan naisen siihen yksin seisomaan,
 miten selvisi sieltä — meille se ei kuulunut ollenkaan.
 Ja muukalaisia mekin olimme — oikeastaan.
 Ja sen naisen kieltä me emme osanneet kuitenkaan.
 Mutta muistoissa vielä nytkin hän mieltäni järkyttää
 sillä koskaan en ole nähnyt ihmistä niin yksinään.
 Kun ohitse elämän virta kulkee ja kilrehtää
 ja kukaan ei katso ja huomaa ihmistä hädässään.

Rintamakirjeitä

Tapio Horila

Somero-lehti julkaisi viime elokuun 26. päivänä Tampereen yliopiston lähettämän kirjoituksen, jossa oli otsikko »Sota-ajan kirjeet talteen». Lainaani siitä ensimmäisen kappaleen:

»Vuosina 1939—44 kirjoitettiin poikkeuksellisen runsaasti kirjeitä toisaalta rintaman ja kotirintaman, toisaalta muuten hajallaan olevien perheiden eri jäsenten kesken. Näihin kirjeisiin on pantu se, mitä tavallinen ihminen noina aikoina tunsi ja koki, ja siksi ne ovat historiantutkimukselle korvaamattomia tietolähteitä.»

Kirjoituksen jatkossa ilmoitetaan, että Tampereen yliopisto on ottanut tehtäväkseen sota-ajan kirjeiden keruun voidakseen pelastaa niitä jälkipolville mahdollisimman paljon. Kirjeet pyydetään lähettämään pakettina osoitteella: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos, postilokero 607, 33100 Tampere 10. Kirjeet talletetaan tutkijoita varten kansanperinteen laitoksessa.

Osalla Someron Joulun lukijoista on varmaan halussa sota-ajan kirjeitä. Jos ei ole mitään erityistä syytä pitää kirjeitä itsellään tai jos ei ole varmaa, tulevatko jälkeläiset niistä säilyttämään, olisi järkevää lähettää ne viipymättä edellä mainittuun osoitteeseen. Jos asia lykkääntyy, on mahdollista, että

Aleksanteri Syväriläisen luostari Aunuksessa. Kuvan on piirtänyt patterimme tulenjohtueeseen kuulunut forssalaispoika Valto Anttila, josta käytettiin lempinimeä »taiteilija Sumura». Hän hankki lisäansioita myymällä näitä piirroksiaan. Menekki oli hyvä.

viimeistään seuraavassa asunnon muutossa tms. kirjeet joutuvat uunin tai kaatopaikalle.

Ei pidä ujustella, jos eräät vaimolle tai morsiamelle rintamalta lähetetyt kirjeet tuntuvat rauhan oloissa luettuina kovin tunnepitoisilta, sillä ne ovat aina ja kaikkialla olleet tavallista kuumaverisempiä. Ei myös pidä pelätä, että kirjeiden sisältämien sotakuvausten vuoksi joutuu ikävyysiin. Sitä paitsi lähettäjä voi halutessaan määrätä, ettei kirjepaketia saa avata ennen tiettyä määräaika.

Luettuani Tampereen yliopiston julkistaman kehotuksen muistin, että itselläniikin oli melkoinen nippu rintamalta kirjoittamani kirjeitä. Kaivoin ne esiin paksun pölyn alta vinttikomeroista ja luin ne ensi kerran 30 vuoden jälkeen. Aloitin lukemisen television iltauutisten jälkeen enkä malttanut lopettaa, ennen kuin paksu kirjenippu joskus aamuyön tunteina oli tullut kahlatuksi loppuun. Lukiessani elin uudestaan osaksi jo unohtuneita tapahtumia ja tunnelmia. Kirjeiden välittämä elämysten asteikko on laaja niin kuin se voi olla vain sodan olosuhteissa, olkoonkin, ettei kotiväelle ja morsiamelle kerrottu suinkaan kaikkea.

Jos lukijoiden joukossa on aseveljiä, jotka palvelivat Syvärillä Ohtalin lohkolla Lotinanpeltoa vastapäätä, he ehkä löytävät jotakin tuttua kolmesta kirjeen katkelmasta, jotka tähän jäljennän. Ne on kirjoitettu kaikkein rauhallisimman asemasodan aikana 1942—1943. Ilmoitan jo etukäteen, että ne ovat aiheiltaan keveimpiä minun kirjeitteni joukossa, jo-

Kempen suvussa oli siis ennen Mattia ja Kustaata ollut jo neljä sorvaria. Muistitieto ei heihin enää ulotu. Heistä ainakin Salomon Salomoninpoika oli ilmeisesti mallisorvarina Avikin lasiruukissa. Tällä kertaa jää selvittämättä, tekivätkö myös he rukkeja. Mikäli on jäljellä heidän työstään kertovia kirjallisia todistuskappaleita, niistä olisi etsittävä Hämeenlinnan maakunta-arkistosta, mutta siihen ei tätä kirjoitettaessa ole ollut tilaisuutta.

Kempen suvussa on ollut ammattimaisia sorvareita jatkuvasti toista sataa vuotta. On omituista, ettei Someron historia tiedä helstä mitään, kun teoksen II osassa kerrotaan pitäjän käsityöläisistä. Tämä kirjoitus pyrki täyttämään tätä aukkoa samalla kun se koettaa kiinnittää huomiota suvun sorvareitten tekemiin rukkelhin, jotta nämä tunnettaisiin ja osattaisiin pitää arvossa.

Kertoja:

Kustaa Kempe (sorvari Kustaa K:n pojanpoika),

Ypjä, Palikkala, s. 1898, haastattelu 29. 8. 74.
Harttu Kauppi, Lahdenkylä, s. 1891, haast. 30. 8. 74.
Matilda Pistol, Sillanpää, s. 1889, haast. 30. 8. 74.
Jalmari Maaniitty, Lahdenkylä, s. 1895, haast. 17. 9. 74.
Nikolai Jokinen, Pappila, s. 1897, haast. 17. 9. 74, 14. 10. ja 20. 10. 75.
Arvid Haggren, Naantali, s. 1899, haast. 13. 11. 74.
Fiina Kempe (o.s. Eloranta), Lahdenkylä, s. 1895, haast. 5. 10. 75.
Jalmari Pelander, Lahdenkylä, s. 1890, haast. 5. 10. 75.
Väinö Heikkilä, Kärilä, s. 1897, haast. 13. 10. 75.
Kalle Lemberg, Terttilä, s. 1891, haast. 21. 10. 75.

Kirjoittajaa ovat opastaneet haastattelumatkoilla ja rukkien tunnistamisessa aiemmin mainittujen lisäksi mm. Mauno ja Ann-Mari Alanne (o.s. Kempe), Urho Kempe, Georg Haggren ja Taimi Lehtimäki.

Tasa- ja murtomaata

K. O. Laine

Elämme autojen, moottoripyörien ja mopojen aikaa, josta syystä harva tulee ajatelleeksi, kuinka tärkeä kulkuväline vuosisadanvaihteessa oli sukset. Aikoina, jolloin talvet olivat kylmiä ja lumisia sekä kumat täynnä lunta, olivat sukset miltei korvaamattomat kulkuvälineet. Kauppamatkat sekä kirkko- ja koulumatkat tehtiin suksilla samoin kuin iltama- ja työmatkat. Yleensäkin voidaan sanoa, että mihin ei menty hevosella, käytettiin suksia. Vähitellen kehittyi sittemmin myös halu hiihtää huvikseen sekä toisten kanssa kilpaa

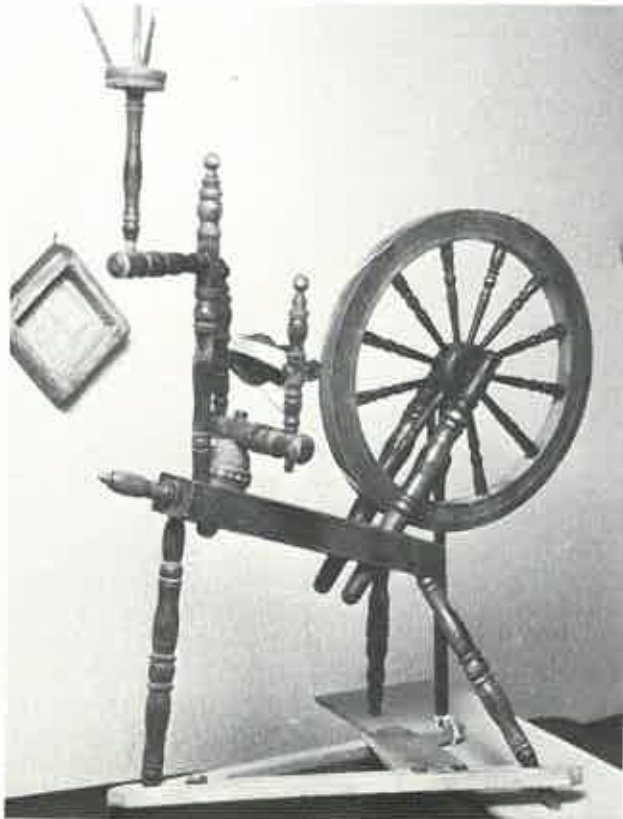
Puhuttaessa somerniemeläisten hiihtoharrastuksesta on erikoisesti mainittava Niemelän Otto, joka jo vuonna 1904 sai Liesjärvellä koululaishiihdoissa II palkinnon. Hänen uupumaton uurastuksensa hiihdon hyväksi sekä kilpaillana että avustajana nosti hiihdon sille korkealle tasolle, mitä Somerniemien hiihto oli noin 40 vuoden ajan.

Varsinainen kilpahiihto sai alkunsa kirkko- ja iltamatkoilta, jolloin kotiin palattaessa hiihrettiin kilpaa hevosten kyydissäolijoiden sekä toisten hiihtäjien kanssa. Luistavan kelin sattuessa saattoi hyvä hiihtäjä pitää hevosmlestä lujilla. Talven mittaan ratkesi sitten hiihtäjien keskinäinen paremmuus. Koulussa kilpailtiin laskiaisena oikein opettajan valvonnan alaisena. Kylien pojat järjestivät eri kylissä keskenään hiihdot monta kertaa talven mittaan, jolloin joku pojista toimi kilpailun järjestäjänä, tavallisesti kotonaan ja hankki myös palkinnot. Koululaisten kilpailuista kehittyi vähitellen

myös koulujen väliset kisat, jotka olivat joulujuhlien jälkeen talven suurin tapahtuma koulussa. Tätä edelsi aina oman koulun piirissä pidetyt harjoituskilpailut.

Yleisiä hiihtokilpailuja alettiin pitää 1920-luvun alussa. Niitä järjestivät Kaskiston Ponnistus ja Somerniemien Maamiesseura. Matka oli 10 kilometriä tasamaata ja alle 8-vuotiaille 5 km. Naisten matka oli 5 km ja tyttöjen 3 km. Maamiesseuran ja Ponnistuksen välinen ns. Pokaalihihto oli eräs talven huipputapahtumista. Sen järjestivät vuorovuosina Ponnistus ja Maamiesseura. Viiden parhaan tulos kummastakin seurasta otettiin huomioon tuloksia laskettaessa, osanottajien määrän ollessa rajaton. Pokaalin sai omakseen se seura, joka voitti kilpailut kolme kertaa peräkkäin, tai saavutti ensimmäiseksi viisi voittoa. Lähtöjärjestys arvottiin palkanpäällä nostamalla numerolappu jonkun toimitsijan karvalakista. Lähtö tapahtui minuutin väliajoin, kaksi kilpailijaa kerrallaan, yksi kummastakin seurasta.

Viimeisessä Pokaalihihdossa, joka suoritettiin vuonna 1926 Oinasjärven jäällä, oli mukana yhteensä 50 hiihtäjää. Tämä tapahtuma oli todellinen juhlapäivä. Jo aamulla kokoontuivat kummankin seuran hiihtäjät kokoontumispaikkoihin kunnostamaan hiihtovälineensä mahdollisimman hyvään kuntoon ja tällöin mm. voitelu oli hyvin tärkeä tehtävä. Oinasjärven ja Jakkulan kylien saunoja höyrysi, jotta hiihtäjät pääsivät kilpailun jälkeen saunaan. Tuomarien laskettua tulokset ja hiihtäjien palattua sau-

6. Tämän rukin teki Matti Kempe miniälleen Olga Nurmiselle Ypäjällä vuoden 1890 vaiheilla. Nykyinen omistaja Ilmari Nurminen Ypäjän Levän Köllinkylästä. Malli ei juuri eroa edellä kuvattujen rukkien mallista: vrt. esim. jalkojen ja pyörän säärten muotoilua. Myös mustat maalirenkaat ovat samat kuin esim. Suomisen ja Kivenkorvan rukkissa, vaikka ne eivät näy kuvassa. Penkistä puuttuvat koristeviirut, pyörässä vain yksi kaksoisviiru. Matti Kempe oli Kustaa Kempen vanhempi veli. Viittäisi-ko tämä veljesten rukkimallien samankaltaisuus siihen, että heidän isänsä Jaakko Heikinpoika oli jo rukkivarvari, joka jätti oman rukkimallinsa perinnöksi molemmille pojilleen?

Valok. Reino Luitparo.

Myös Matti Jaakonpoika oli sorvari. Tästä todistaa vieläkin ypäjänmurteinen arvoitus:

— Tiäks sää siittä arvauksesta, mitä Laanin pappi sai varvauksesta?

— ?

— Välliin sai rahhaa ja välliin miälipahhaa.

Matti Kempe ei ollut rukkisorvari. Suvussa säilyneen perimätiedon mukaan hän teki elälssään vain kolme rukkia, nimittäin toisen poikansa Joosepin vaimolle Vilhelmiina Kivistölle, tyttärelleen Helenalle ja nuorimman poikansa Sakarin vaimolle Olga Nurmiselle (kuva 6). Neljännen pojan Matti Matinpöika Vastamäen vaimo Amanda Kallentytär taas sai Kustaa Kempen tekemän rukin kuten edellä kerrottiin. Tämä on samalla ainoa näkemäni rukki, joka on voitu osoittaa Kustaa Kempen tekemäksi ja joka on vahvistanut käsitystäni, että Kalle Kempen rukit olivat tarkkoja kopioita isä-Kustaan rukeista.

Myös Matti Jaakonpojan tekemässä rukkissa nä-

kyvät selvästi suvun rukkiperinteen tuntomerkit.

Näistä syistä on ollut tarpeen lyhyesti esitellä myös Matti Jaakonpoikaa, valkkel hän varsinaisesti kuulukaank Kempen rukkivarvareihin. Hänen jälkeensä lakkasivat suvun Ypäjän haarassa sorvit surisemasta.

IV

Maakunta-arkistonhoitaja, maisteri Y. S. Koskimies on selvittänyt kolmessa Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistyksen vuosikirjassa Avikin lasinpuhaltajasukujen vaiheita. Näihin sukuihin kuului myös Kempen suku, jota esitellään vuoden 1969 vuosikirjassa. Linaan Koskimiehen tutkimuksesta tähän vain joitakin pääkohtia, koska jokainen, jota asia kiinnostaa, voi tutustua vuosikirja-artikkeliin yksityiskohtaisemmin esim. Someron kunnan kirjastossa.

Somerolla toimi Avikin lasiruukki vuodesta 1748 vuoteen 1833, jolloin se paloi. Avikin ensimmäiset lasinpuhaltajat olivat yleensä saksalaisia. Kempen suku oli kuitenkin todennäköisesti suomalainen. Jo toisessa polvessa se muuttui sorvarisuvuksi.

Ensimmäisenä mainitaan Salomon Juhonpoika Kempe. Hän syntyi 1723 ja kuoli 1781, jolloin hukkuu »Sillanpään ja Kärilän väliseen virtaan». Hän toimi ensin »lasinvetäjänä», sittemmin lasinpuhaltajana Avikin tehtaalla. Hänelle syntyi seitsemän lasta, joista ilmeisesti vain kaksi eli aikuisikään, nimittäin Kalle Fredrik ja Salomon.

Kalle Fredrik Kempe syntyi Somerolla 1758 ja kuoli siellä 1835 keuhkotautiin. Hän oli sorvari, asui Avikin tehtaalla, sittemmin Pyölin Oiklassa. Hänellä oli viisi lasta, joista tässä mainittakoon vain tytär Maria Kristiina ja poika Fredrik (1783—1835), joka myös oli sorvari ja kuoli keuhkotautiin kuten isänsäkin.

Salomon Juhonpoika Kempen toinen aikuiseksi asti elänyt lapsi Salomon syntyi 1767 Somerolla ja kuoli siellä näivetystautiin 1827. Hän toimi sorvarina Avikin tehtaalla ja asui lopuksi torpparina Sillanpäässä. Poika-Salomon palveli 1780-luvulla reservisotamiehenä ja otti osaa vv:n 1788—89 sotaan, missä joutui venäläisten vangiksi, mutta pääsi rauhan tultua palaamaan kotiin.

Salomon Salomoninpoika ehti olla kaksi kertaa naimisissa. Ensimmäisen vaimon kuoltua 1814 Salomon nai jo seuraavana vuonna Valborg Matintytären (1769—1842). Tämäkin oli leski ja hänellä oli ensimmäisestä avioliitostaan poika Jaakko Heikinpoika (1797—1867). Jaakko käytti isäpuolensa sukunimeä Kempe ja meni naimisiin edellä mainitun Kalle Fredrik Kempen tyttären Maria Kristiinan kanssa 1820. Maria avioitui siis setänsä poikapuolen kanssa.

Marian mies Jaakko Heikinpoika oli ensin renki, sittemmin sorvari ja torppari Sillanpäässä. Hänestä tuli 1821 Matti Kempen ja 1832 tämän kertomuksemme päähenkilön Kustaa Kempen isä.

ten ne eivät toivoakseni häiritse lukijan miellyttävää, rauhanomaista joulutunnelmaa.

Aloitetaan syksyn pimeimmästä kaudesta 1942.

19. 10. 42

Hei hei, helsinkiläinen

Monet kiitokset kirjeestä. Se toi mukanaan välähdyksiä sota-ajan Helsingistä pimennettyine katuineen ja täpötäysine raitiovaunuineen. Osaatte tosiaan viisaasti jatkaa niukkoja kaupunkilaismuonianne hengenravinnoilla. Varmaan kestää nälän helpommin, kun on jotakin mielenkiintoista hommaa eikä vain istu kotonaan kuuntelemassa suoliensa kurinaa. Tiedän tämän niiden kokemusten perusteelta, joita sain Ilesassa viimekeväisen lomani aikana. Olin sinä päivänä syönyt neljä aterialla eri ravintoloissa ja nälkäni tuntui vain kiihtyvän. Olin oikein kiitollinen, kun sitten illalla »sorruin» teatteriin ja sain muutakin ajattelemista kuin mauraavan mahani.

Saamme postimme illalla siinä 21:n tienoissa. Rupesin heti sysäämään tätä vastausta. Kaverit täällä korsussa ovat yksi toisensa jälkeen kuukahtaneet petilleen. Kumma kyllä, ei kukaan satu kuorsaamaan. Eikä kuulu täältä sisäpuolelta muitakaan ääniä. Yhtä suuri kumma. Petro-maksi vain katossa hiljaa sihisee. Sekin on tavallista kiltimmällä tuulella. Yleensä se on sangen huikentelevainen: vuoroin leiskahtaa ilmiliekkiin ja savuttaa saastaisesti, vuoroin kytee niin heikosti, ettei tahdo nähdä mitään. Niin että melkein yhden miehen aika menee sen vokottamisessa, pumppaamisessa ja ruuvaamisessa.

Ulkona on pimeä etulinjan yö, jota ei paksun pilviverhon takana hiippaileva kuunpuolikas paljoo pysty valaisemaan. Sieltäkään ei kuulu paljon mitään tällä kertaa. Vain silloin tällöin rikkoo hiljaisuuden konekivääri- tai pikakiväärisarja tai yksinäinen kiväärinlaukaus merkinä siitä, että rannassa valvotaan. Jos menisin ulos, kohtaisin maalauksellisen näyn. Tämän tästä kohooa kummaltakin rannalta korkeuteen huikaisevan kirkas valoraketti, joka pian kulminaa tiopisteensä jälkeen sammuu. Sitä ennen se on

ehtinyt kuitenkin valaista maiseman ja ampuja on päässyt varmuuteen siitä, ettei joella ole mitään ylimääräistä liikennettä. Silloin tällöin saa naapuri suuruudenhulluuden puuskia, joiden vallassa se työntää venhoja vesille kuvitellen voivansa nousta yön pimeyden turvin meidän puolelle tekemään koiruuksiaan. Tykistömmä ja jv-aseemme antavat sille kuitenkin aina niin äkäisen lähdön, että naapuri nuolee haavojaan taas monta päivää. Tämän varalta pitää poikiemme kuitenkin olla äärimmäisen valppaita. Valoraketit ovat heille aivan muuta kuin ilotulitusvälineitä.

Mutta nyt on aika mennä nukkumaan. Petro-maksikin rupeaa muistuttamaan olemassaoltaan.

Arvelen, että tämantapaiset puoli-idylliset kuvaukset olivat asemasodan aikana yleisiä, koska haluttiin rauhoittaa kotirintamaa. Maininta naapurin »suuruudenhulluuden puuskista» lienee ollut etulinjan miesten hirtteishuumorila, jonka tarkoituksena tässä oli rohkaista paitsi kirjeen vastaanottajaa myös kirjoittajaa itseään. Ilmalau ei kuitenkaan silloisessa tilanteessa ollut niin hiiotteleva miltä se nykyään saattaa tuntua.

Aunuksen kannas oli tuolloin Neuvostoliitolle melko toisarvoinen rintamanosa. Ainakin Ohtalin loholla näytti siltä, että vastassamme oli ajoittain vain minimimiehitys. Se todettiin mm. 1943 helmikuun 14. päivän tiedusteluretkellä, johon osallistuin tykistön tulenjohtajana toisen somerolaisen Eino Tammisen kanssa. Rajunpuoleisen tykistövalmistelun jälkeen, jota säestivät kaikki jalkaväen raskaat aseet, kävelimme yöllä 500 metriä leveän joen jään yli saamatta vastaamme ainoatakaan laukausta. Vastarannalla tutkivat JR 23:n (Sorrin pataljoonan) partiot maastoa melko pitkään sekä vasemmalle että oikealle, mutta yhtään neuvostosotilasta ei tavattu »kotoa».

Oli siis vielä toistaiseksi sellainen tilanne, että olimme vihollisen kanssa jokseenkin tasaväkisiä, mitä tuli joukkojen määrään ja aseistukseen. Niinpä pystyimme yleensä menestykselliseen torjunta-

Yhdessä rintamakirjeessäni kerron Someron kotiseutulähetystyön käynnistä kesäkuun alkupäivinä 1943, jolloin somerolaiset sotilaat saivat tuomisina kukin kimpaleen läskiä ja pussillisen räiskälējauhoja. Kuva Aleksanteri Syväriläisen luostarin pihalta. Edessä lähetystyön jäsenet, vas. Kustaa Hossi, Einari Lauranto, Jalmari Raulo ja Oskari Knaapi. Sotilaspukuisista etummaisina vas. Jalmari Vainio, Aarne Kankare, Valdemar Lehti, Aarne Touri (Hossista oikealle), Urpo Luoto, Lenni Tuominen, Veikko Halme, kirjoituksessa mainittu Eino Tamminen (Rauhosta oikealle), Reino Mäkipää, Arvo Pohjankylä (Knaapista oikealle), Vilho Ojala, Kalle Salmi-nen ja Olavi Talsola (ent. Virtanen). Kirjoittaja äärimmäisenä oikealla.

taan, kun naapuri puolestaan veneineen yritti tulla sleppaamaan vankia tai tekemään muuta "koiruut-ta". Joskus vihollinen pääsi sentään yllättämään meidät. Nämä epäonniset tapaukset, kun joku melkäläinen joutui vangiksi tai kaatui, olivat niiltä asiolta, joista ei kotirintamalle yleensä kirjoitettu, ellei kyseessä ollut oman kylän polka tai muuten läheinen henkilö.

Seuraavissa kirjeissä on siirrytty kesään 1943.

8. 6. 43

Terve

Kiitokset kirjeestäsi. Posti tuli eilen illalla niin myöhään, ettei ollut enää aikaa ruveta vastaamaan, vaikka mieleni kovin tekikin. Olin nelistänyt maastossa koko päivän kuumassa helteessä, sotannut vaatteeni tulvan jäljeltä savisissa taisteluhaudoissa, tirkistellyt turhaan haarakaukputken linssien läpi nähdäkseen perivihollista, joka tuntui nukkuvan pesäkkeissään auringon uuvuttamana, maallannut naamani ja käteni mustiksi pikiöljyllä saadakseni olla sääskiltä rauhassa, pistäytynyt välillä komentajan puhuteluissa ja taas jatkanut ravaamista. Olin siis kirjeesi saapuessa melkein kuin tattis poika, kykenemätön sellaisiin jättäjäismäisiin hengen ponnistuksiin, joita kirjeen synnyttämäinen vaatii. Mieli oli altis, mutta liha heikko.

Tuli tässä puolen tunnin keskeytys. Lähetin korpraali löi korsun uunin katajia täyteen ja pelin kiinni ja hetken päästä oli korsu aivan pimeä katajansavusta. Tämä oli täysin harkittu toimenpide, tarkoituksena sääskien karkottaminen avoimien ikkunoiden kautta ulos.

Sääskisesonki alkaa näet kohta olla vilkkaimmillaan tässä soiden maassa. Itikoista alkaa pian olla suurempi vaiva kuin ryssästä. Ellei korsua ole illalla savustettu, huomaat kyllä niiden läsnäolon nukkumaan mennessäsi, olkoon, että vain yksikin sääski on päässyt livahtamaan sisään. Pian se alkaa kaarrella kuin vihollishävittäjä pääsi päällä inisten verenjanoisesti ja heitellen julmia, pilkallisia silmäyksiä uhuriinsa. Kidutettuaan onnetonta mielestään tarpeeksi se suorittaa lopulta syöksyn hänen kimppuunsa tulakseen häädetyksi pois suotuisassa tapauksessa. Sama kaartelu alkaa uudelleen, taas koukkaus ja niin edespäin, kunnes uhrin moraali lopulta murtuu ja hän vaipuu uneen loppuun räikkätyinä. Seuraavan kerran hän saattaa herätä siihen, kun pitkä piikki kiskaistaan irti hänen ruumiistaan ja hän ehtii vain todeta, kuinka hänen vainoojansa poistuu raskain siiveniskuina, takapuoli riippuen pullollaan hänen parasta sydänvertaan ja takajalat harittaen levällään. Ja joskus näitä petoja saattaa olla ympärillä kymmeniä, satoja, miljoonia...

Kaikenkarvaisilla oravaa pienemmillä kaniiniaisilla muuten on hitonmoinen hinku kerääntyä tänne meidän korsuun. Koko kevään on täällä pitänyt asuntoa tuhatlukuinen armeija koiran kokoisia muurahaisia. Lisäksi pitävät täällä pelejänsä tuuman pituiset kovakuoriaiset, jotka

arvokkaasti kävelevät pitkin seinää ja lattiaa. Lutikoita ei tällä kertaa ole, koska korsu viikko sitten rikitettiin.

Lopetan tämän hyönteisopillisen kertomuksen

Kirje kuvastaa tyypillisesti asemasodan aikaista tilannetta. Kun mitään kertomisen arvoista ei tapahtunut, piti tehdä valkka hyttisestä asiaa saadakseen kirjeeseen sen verran pituutta, ettei vastaanottaja kovin pettynyt odotuksissaan. Jos joskus poikkeuksellisesti oli kiirettä, niin oli sitten taas aikaakin vaikka pakinantyyppisiin yritelmiin, joiden aiheilla ei tarvinnut olla paljonkaan tekemistä varsinaisten sotatapahtumien kanssa.

Seuraava kirje on lähetetty kuukautta myöhemmin.

7. 7. 43

Hyvä ystävä ★

Olen lähettänyt Sinulle pari preiviä sinne maalle, mutta provinssin posti on kai muninut, kun ei ole kuulunut vastakaikua. Alan pian hurskaasti toivoa, että Sinulla olisi lomaa mahdollisimman harvoin, jos postinkulku niiden takia aina joutuu mottiin. Ylen on ihminen itsekäs.

Lomista puheen ollen — minunkaan "kesälomani" täällä takana ei tullut pitkäaikaiseksi. Tämän kuun 10. pnä joudun taas eteen. Sodan rautaiset lait, näetsen. Ehdin sentään jo joitakin kertoja käydä uimassa. Ja kerran elokuvissa.

Tässä lähellä on näet suuri rakennus, jonka yhteydessä on mm. elokuvasali. Minun käydessäni kiersi siellä "Unelma karjamajalla", suomalainen laitos. (Ruotsalaisen olen nähnyt aikaisemmin.) Tyypillinen rintamaesitys. Lipun olin "onnistunut" saamaan toiselta tuoliriviltä. Elokuva on tarkoitettu herkän romanttiseksi ja tunteelliseksi. Äänilaitteet panivat parastaan. Sirkka Salosen hellä kuiskaus kuului tiikerin sähinältä. Ja Kille Oksasen rakastuneet, miehekäät sanat raivostuneen sonnoin mylvähdyksiltä. Kesäisen kaunist, lyyrillistä musiikkia on elokuvassa myös kuten tiedät. Se toi mieleen sirkkelisahan ja sepelikoneen yhteistoiminnan.

Osa yleisöstä seurasi esitystä kuitenkin herpaantumattoman mielenkiinnon vallassa. Oltiin kohtauksessa, jossa pieni herttainen karitsa tyhmyydessään menee aivan kuohuvan kosken partalle ollen putoamaisillaan. Sirkka, jolla on uhrautuva, naisellinen sydän, lähtee henkensä kaupalla laskeutumaan jyrkkää rantakalliota pelastaakseen karitsan. Takanani istuva sotamies elää joka hermollaan jännittävän tilanteen mukana ja ajattelee koko ajan ääneensä: "Anna sää likka sen s—nan lampaan olla siellä vaan. Vä p — le lähre sinne kalliolle, tipahrat vielä. Nyt se p — le puto. Voi jumalauta.» Jne. Minua ei voitane syyttää eläytymiskyvyn puutteesta tai kylmyydestä taidetta kohtaan, ellen aivan täysin päässyt käsiksi romanttiseen tunnelmaan. Nautin tilaisuudesta kuitenkin juuri sen tunnelman takia, joka oli erkoislaatuinen, joskaan ei romanttinen, kuten oli tarkoitus. Mitä hän elokuvan tekijä olisi sanonut esityksestä.

*Tämän kuten edellistenkään kirjeiden puhutelu ei ole alkuperäinen.

5. Rukki, jonka Kustaa Kempe teki Amanda Vastamäelle Ypäjän Levän kylään 1890-luvun alussa. Nykyinen omistaja Lyyli Kivenkorva (o.s. Vastamäki) Ypäjän Levän Kämpäläinkulmalta. Pyörä on yhdestä puusta. Pyörässä ja penkin reunoissa näkyvät Kustaa ja Kalle Kempen rukeille ominaiset koristeviirut. Armissa on kräkin asemesta kaksi metallipiikkiä, jotka toimivat lankoja kerratessa rukinrullien akseleina.

Valok. kirjoittaja.

Vähintään yhtä ahkera kuin metsästäjänä Kempe oli myös kalastajana. Hän kutoi itse pellavalangasta ryslä ja rapumertoja. Näiden laskemisessa ja myös kutomisessa Kempellä oli etenkin vanhoilla päivillä apunaan tyttärensä Elsa.

Kustaan pyydyksiin tarttui etupäässä haukia, lahnoja ja mateita. Arvid Haggren tiesi, että kuha oli vielä Kempen aikana Paimionjoessa tuntematon, koska sitä istutettiin Paimionjärveen vasta 1930-luvulla. Rapuja saatiin runsaasti. Tämän vuosisadan alussa maksoi rapukopallinen 75 penniä. Haggren muisti, että Kempen pyydykseen tuli kerran ankerias, joka oli Somerolla niin outo elävä, että sitä luultiin käärmeeksi.

II

Kustaa ja Maria Kempellä oli ikäjärjestyksessä seuraavat lapset: Juha Kustaa (s. 1860), Kalle Aukusti (11. 8. 1868), Ville (1872), Elsa Kustaava (1874) sekä kaksoiset Henrik ja Emma (1876), joista Henrik kuoli neljä kuukautta täytettyään.

Ainoa pojista, joka ei mitenkään jatkanut isänsä ammattia eikä harrastuksia, oli Ville. Hänestä tuli

maanviljelijä, joka sisukkaasti loi oja ja kuokki. Hän muutti Tammelaan Talplan kylään viljelemään Nygårdin tilaa.

Juhosta tuli rakennusmies, puuseppä ja maalari, mutta hän ei tehnyt rukkeja. Hän asettui asumaan Pyölin kylään Mäkilän mäkitupaan. Isänsä tapaan hänkin oli innokas metsästäjä.

Vain Kalle jatkoi rukkivarvarina. Työskennellytään aluksi isänsä verstaassa hän avioitui 1901 itseään yhdeksän vuotta vanhemman Justilna Kallentytär Herlinin kanssa ja siirtyi asumaan Pyölin Juholan mäkitupaan. Täällä Kalle jatkoi rukintekoa ja muuta sorvarin ammattiin kuuluvaa, mutta kävi toisinaan myös rakennustöissä. Vuonna 1923 hän muutti Karhunkorven Karhulaan. Täällä hän ei tietävästi enää jatkanut sorvarintöitä. Täällä hän myös kuoli jo 10. 7. 1924.

Kalle Kempe valmisti rukkinsa elämänsä loppuun saakka yksityiskohtia myöten sen mallin mukaan, minkä oli isänsä verstaassa oppinut. Jos näet verratte keskenään isän ja pojan tekemiä rukkeja, esim. sitä, jonka Kustaa Kempe teki veljensä Matin miniälle Amanda Vastamäelle Ypäjän Levän kylään 1890-luvun alussa, siihen, jonka Kalle Kempe sorvasi Fiina Kempelle Lahdenkylään vuoden 1920 vaiheilla, ei niissä voida havaita juuri mitään eroja. Onkin mahdotonta tunnistaa, mitkä Kempen rukelsta ovat Kustaan, mitkä Kallen tekemiä, ellei niihin liity luotettavaa muistitietoa, kuten kahteen edellä mainittuun (kuva 5).

Se, mitä edellä kerrottiin Kustaa Kempen rukelsta, pätee siis myös Kalle Kempen rukkeihin.

Ne ehkä muutamat kymmenet Kalle Aukusti Kempen tekemät rukit, jotka vielä ovat jäljellä, ovatkin miltei ainoita muistoja, jotka niiden tekijästä vielä jotakin kertovat. On hämmästyttävää, että Kallesta on ollut vaikeampi saada kokoon muistitietoa kuin hänen isästään Kustaasta, vaikka Kalle eli 15 vuotta isänsä jälkeen. Kalle lienee ollut hiljainen ahertaja, jolla ei ollut ulospäin näkyviä harrastuksia kuten Kustaa Kempellä oli metsästys ja kalastus. Kustaa on ollut seurallisempi ja muutenkin värikkäämpi persoona, joten hänestä on riittänyt enemmän puhumista ja muistelemista.

III

Somerollakin rakentajana tunnettu Pentti Vastamäki kiinnitti huomioni isänsä isään Matti Jaakonpoika Kempeen ja hankki käyttööni hänestä mm. seuraavat tiedot.

Matti Jaakonpoika oli Kustaa Kempen vanhempi veli. Hän syntyi Someron Sillanpään kylässä 13. 1. 1821, mutta muutti 1845 Ypäjälle Levän Kölliin. Hän ehti olla naimisissa kahden ypäjäläisen tytön kanssa ja sai kaikkiaan seitsemän lasta. Ensimmäisen vaimon nimi oli Ester Matintytär, jonka luokse Bladin torppaan Matti tuli kotivävyksi. Tästä kai juontui myöhemmin lempinimi »Laanin pappa». Hän kuoli Ypäjällä 19. 5. 1897.

tilattiin moneen pitäjään. Tilauksia välittivät mm. savlastioiden kauppiat ja Siimarin Kaapon nimellä tunnettu puhemies, joka nalmakauppoja välittäessään joutui paljon liikkumaan. Lisäksi asiakkaat kävivät itse tekemässä tilauksia Kustaan verstaal-la.

Rukkityö oli Kustaa Kempen pääammatti. Hän teki sitä kesät talvet elämänsä loppuun saakka. Mutta hänen sorvissaan valmistui muitakin tuotteita. Kustaa teki mm. kärrynkappoja sekä keinutuolin- ja tuolinjalkoja. Jalmari Maanlitty muisteli, että hänen kotoaan vietiin Kempelle iso koivunmöhkäle, josta piti tehdä rukinrullat ja kangaspuihin pikkurullat.

Kustaa Kempellä oli suurehko perhe: vaimon Maria Niilon tyttären (s. 1834) lisäksi hänellä oli kolme poikaa ja kaksi tyttäretä. Koska pieni tonttimaan tuvan ympärillä ei pystynyt antamaan paljonkaan lisätiloja, hän yritti hankkia niiltä metsästä ja vedestä. Lähiympäristössään Kustaa lienee antanutkin enemmän puheenaihetta metsästäjänä ja kalastajana kuin rukkivarvarina.

Kustaa Kempen tunnetuin saavutus metsästäjänä oli se, että hän helmikuussa 1884 sai tapetuksi myrkyllä suden (Someron historia II s. 372). Lähelle asuntoaan hän oli rakentanut kopin, mistä hän ampui haaskalle saapuvia kettuja. Kun haaska oli asetettu palkoilleen, miehen piti polstua kantokoppa selässä, muuten kettu ei muka tullut syömään. Kempe pyydysti myös raudoilla ja myrkyillä. Parhaina talvina hän sai toistakymmentä kettua, joiden nahat hän myi laukkukauppiaille.

Kempe oli hyvä ampumaan. Nikolai Jokinen Kärrilästä oli jo pikkupoikana innostunut metsästyseen ja ystäväystyi tämän vuoksi Kustaan kanssa. Kempe opetti häntä ampumaan sorsia. Jokeen heitetty kanto sai markkeerata sorsaa. Rannalle pantiin seipäät ristiin ja pyssy niiden päälle. Kempe opetti, että täytyy tähdätä alle, muuten menee yli.

Joulunpyhinä Kempe ryyppiskeli Mattilan Isännän Vihtorin kanssa ja silloin puhuttiin aina metsästysjuttuja. Jokisen Niku kävi niiltä hanakasti kuuntele-massa, vaikkei kotoa olisi päästettykään, sillä tiedettiin äijien päästelevän juttunsa sekaan joskus vahvaakin tekstiä.

Kempen innustusretkistä on harras kotiseutumies Mikko Tapio (1884—1964) kertonut seuraavan jutun (Somero-lehti 22. 12. 61):

»Kempe oli metson soittimella, mettäksen pelillä, niin kuin Somerolla sanotaan. Hänen hyvä tuttavansa Blygman oli samalla asialla. Toisistaan tietämättä he yrittivät samaa metsoa, mutta Kempe pääsi ennen ampumahollille ja sai metson putoamaan. Pudotessaan metso liiteli sinne päin missä Blygman oli ja Blygman poimi sen ja pani reppuunsa ja lähti vallesmannille, joka asui silloin Pusulan kylän Saaren talossa. Ehtiessään sinne hän meni suoraa päätä vallesmannin puheille ja tarjosi metsoa mutisten itseksensä: Kempe kuin Kempe, sillä vallesmanni oli myös Kempe. Mutta vallesmanni

4. »Rinkuliainen, rankuliainen, kolme jalal seisovainen. Mikä se on?» arvuutteli Jalmari Pelander Lahden kylästä. Kuvassa pienipyöräinen, kaksitolppainen rukki, jonka Mikko Tapio Kirkonmäeltä on lahjoittanut Someron museoon (n:o 1187). Kempen varvareitten mustat maalirenkaat näkyvät tässäkin. Armiin kiinnittyy nelipiikkinen kräki, johon kkehrätessä pantiin tutti rohtimia. — Onko-han tämä sama rukki, josta Mikko Tapion äiti maksoi viime vuosisadalla Kustaa Kempelle 5 mk? Valok. kirjoittaja.

ärjäisi, ulos täältä tai toimitan sinut linnaan ja Blygman lähti. Vallesmanni riensi rouvansa luo ja sanoi että Blygmannilla on metso, antoi rouvalle kaksi markkaa ja käski ostamaan metson. Rouva meni ja sai pihalla näkyviinsä Blygmanin, osti metson ja maksoi sen kaksi markkaa ja molemmat olivat tyytyväisiä. Mutta Blygman meni, osti kannun viinaa ja lähti Kempen luo, tarjosi hänelle ryyppyjä useampia. Kempe sanoi, että mistä sinä minulle nyt näin paljon tarjoat, niin Blygman vastasi, kun se on yhdessä tienattu niin yhdessä ryyppätään, mutta ei selittänyt asiaa sen paremmin.»

Mikko Tapion tuoretyylisessä kertomuksessa mainittu nimismies B. A. J. Kempe (eli 1842—1905) ei tiettävästi ollut sukua Kustalle. Herrasväen suussa hänen sukunimensä lienee ääntynyt »tsemppe», kun taas rukkivarvarin nimi lausuttiin ja lausutaan niin kuin se kirjoitetaan tai sitten jotkut käyttävät siitä muotoa »Kemppe».

Blygmanin nimeä en ole löytänyt kirkonkirjoista, mutta vanhat paikkakuntalaiset muistavat, että hän oli uuspelli mies, tunnettu pikku kolttosten tekijänä ja myös innokkaana metsästäjänä ja kalastajana.

Talvisin Kempe liikkui metsästysmatkoillaan kuusi tuumaa levellä suksilla. Niiden kärjessä oli reikä, joten niiltä saattoi tarvittaessa vetää narusta perässään.

Troitsankonnun kylää Lotinanpellosta tulevan tien varressa. Oikealla pylvään takana kirjoituksessa mainittu talo Pirta 2, jossa tykistön tulenjohtue majaili lepovuorollaan.

Eräät tyylikäsitykset ovat sotien jälkeen muuttuneet. Niinpä vielä 30 vuotta sitten piti vahvimmat voimasanat katkaista ajatusviivoilla, niin kuin se muka olisi muuttanut asiaa.

Lukija ehkä pani merkille, että kirjeessä puhuttiin »suuresta rakennuksesta» mainitsematta täsmällisemmin sen nimeä. Tämä oli sotasensuurin vaatimaa peitekieltä. Tarkoitettiin Aleksanteri Syväriläisen luostaria, jossa elokuvasali- lisäksi oli kenttäsairaala, pesula ja tykistön miehittämä tähtystyspaikka. Luostarin läheisyydessä Lotinanpeltoon johtavan tien kahta puolta sijaitsi Troitsankonnun kylä kaksikerroksisine karjalaisine »pitsitaloineen». Näistä yhdessä viettivät Yrjö-Koskin patteriston 7. patterin tulenjohtue, tulenjohtajat ja patterinpäällikkö lepovuoroaan silloin harvoin, kun sellainen saatiin. Tämä karjalaistalo, Pirta 2, ehti runsaan kahden vuoden aikana tulla etulinjan korsujen ohella kuin toiseksi kodiksemme. Tien toisella puolen Pitkäljärven rannassa oli patteriston sauna, mistä käsin tehtiin ne uintiretketkin, joihin kirjeessä viitattiin. Lähettyvillä metsässä sijaitsi myös 7. patterin huolto eli töpinä.

Sekä Pirta 2:sta että 7. patterin töpinästä oli linuntietä kuutisen kilometriä Syvärin rantaan, etu-

linjaan. Kun kirjeessäni kerron joutuvani lyhyen lepovuoron jälkeen taas »eteen», tarkoitti se majoitukseni siirtymistä jalkaväen komppanianpäällikön korsiin, mistä oli Syvärin rantaan 150 metriä. Suurimman osan Syvärin-ajastamme asuinkin eri komppanianpäälliköiden toverina tehtävänäni toimia ns. tukipatterin päällikkönä. Luotettavina seuralaisinani näillä komennuksilla toimivat jo kerran mainittu Eino Tamminen Someron Lahdenkylästä, Esko Viljanen (Forssan Lehden Viljami) ja Jussi Heinämäki, molemmat Forssasta.

Edellä on ollut näyteltä vain yhden ihmisen kotirintamalle lähettämistä kirjeistä. Joku toinen kirjoitti sieltä jostakin toisenlaisia kirjeltä. Lisäksi tulevat ne kirjeet, joita kotirintamalta lähetettiin rintamalle tai rintamamiehet lähettivät toisilleen tai kotirintamalaiset toisilleen. Yhteistä niille on, että ne jollakin tavalla heijastavat sodan alkaisla olosuhteita, tunnelmia ja asenteita. (Asenteita kuvastavia sanoja olivat edellä mm. »ryssä» ja »perivihollinen»). Tämän vuoksi Tampereen yliopisto, kun se on ryhtynyt alussa mainittuun keruuseen, on kiinnostanut kaikenlaa tuisista sotien alkaisla kirjeistä ja toivoo saavansa niistä kokoon mahdollisimman runsaasti.

Rekolan Sakarin naimakauppa

Aulis Oja

Vuosina 1689 ja 1690 oli Somerolla yleisenä puheenaiheena Kimalan Rekolan isännän veljen onneton naimakauppa. Kukaan ei loukkaantune, vaikka sitä vieläkin muistellimme.

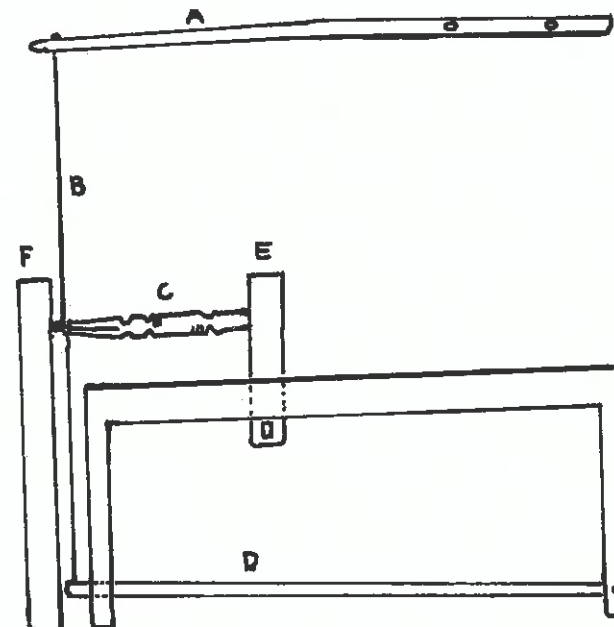
Turun kämnerinoikeudessa, joka entisaikaan oli eräänlainen raastuvanoikeuden ala-aste, Someron Kimalan Rekolan setämies Sakari Tuomaanpoika kertoi 20. 9. 1689, että hän oli edellisenä vuonna pyytänyt hyvää ystävänsä ja naapuriensa Someron Pusulan taloilista Matti Pertunpoikaa ja kirjuri Gabriel Juhanpoikaa kosimaan hänelle vaimoksi jotakuta turkulaista leskeä. Pojat olivatkin varta vasten ajelleet Turkuun ja hetken siellä ympärilleen katseltuaan ja hiukan vanhoilta tuttaviltaan neuvojakin kyselyään iskeneet silmänsä porvari Juha Klemetinpoika Kimalaisen leskeen Leena Yrjöntyttäreen, joka jo kaksi kertaa aikaisemmin oli ollut naimisissa. Heidän puhuttua asiansa Leenan kanssa tämä oli antanut heille myöntävän vastauksen ja ottanut heiltä kihloina vastaan Sakarin lähettämät 3 karoliinia (16 silloisen markan arvoisia kultarahoja), 11 kahdentolista äyrin kolikkoa ja kullatun hopeasormuksen. Palattuaan Somerolle pojat olivat rientäneet Rekolaan kertomaan Sakarille iloisen uutisen, jonka jälkeen Sakari kolme viikkoa ennen joulua 1688 oli ajanut Turkuun tapaamaan morsiantaan vieden hänelle tullaisina 1 tukaatin (ulkomaan kauppaan käytetty hopearahaa) ja 8 1/2 kuparitaalarin arvoisen hopealusikan. Näitten edellytysten vallitessa oli lempi hetipaikalla syttynyt, ja Sakari oli melkein jäänyt asumaan Kimalaisen lesken taloon saatuaan leskeltä vielä varmemmaksi vakuudeksi vastalahjana paidan ja raudallisen kaulallinan.

Olipa suunnitteilla ollut isännöys mennyt niin pitkälle, että Sakari oli saanut haltuunsa talon alttojen avalmet ja käynyt Leenan hevosella myymässä tämän kauppahuoneen tavaroita monilla lähiseudun markkinoilla. Mutta sitten helluntain tienoilla 1689 oli tapahtunut täydellinen romahdus: Leena Onneton oli ilmoittanut hylkäävänsä Sakarin ja ottavansa uudeksi aviomieheksen jonkun toisen, jonka kanssa hän jo Jumala paratkoon oli ollut jopa salavuoteudessa. Sakari-parka yritti kaikkensa säilyttääkseen Leenan rakkauden, mutta kun ei mikään muu enää näyttänyt auttavan, hän nyt oli turvautunut Turun tuomiokapituliin, joka oli 11. 9. 1689 siirtänyt asian Turun kämnerinoikeuden tutkittavaksi. Sakarin tarkoituksena ei suinkaan ollut kosto eikä

korvausvaatimusten esittäminen, vaan ainoastaan saada todistetuksi, että hänkin oli sekaantunut Leenaan. Näin hän luuli saavansa tuomiokapitulilta päätöksen, että Leenan oli pakko tulla hänen vaimokseen.

Asiaa nyt kämnerinoikeudessa tutkittaessa Sakari kertoi kaiken sen, mitä edellä on selostettu. Todistajikseen hän oli kutsunut alussa mainitun Someron Pusulan taloilisen Matti Pertunpojan ja turkulaisen ylioppilaan Yrjö Ståhlbergin (mainehikkaan Ståhlberg-sukumme kantaisän). Pusulan mies todisti äsken kerrotulla tavalla kihlanneensa Leenan Sakarille, kun taas Ståhlberg mainitsi, että kun hän pian kihlauksen jälkeen oli mennyt Kimalaisen taloon pyytääkseen Sakaria viemään Somerolle joitakin kirjettä, Sakari oli esiintynyt kuin isäntä ikään, kuljeskellut talon avalmet kädessään ja tarjonnut hänelle viinaa ja leipää, samoin, että kun hän samana ehtona oli mennyt viemään kirjettä Sakarille, hän oli porttikäytävässä olevasta kamarin akkunasta nähnyt Sakarin ja Leenan makaavan vierekkäin volpenkissä (kaapisängyssä). Leena puolestaan myönsi saaneensa Sakarilta joitakin mitättömiä lahjoja, mutta kielsi jyrkästi koskaan maanneensa Sakarin vieressä. Oikeuden puheenjohtajan kysyttyä, miksei Leena huolinnut Sakaria mieheks, tämä vastasi, että Sakari hänen mielestään oli »rikoksiin taipuvainen sekä rampa ja vähäjärkinen». Kalkki tämä merkittiin kämnerinoikeuden pöytäkirjaan, josta jäljennös päätettiin lähettää tuomiokapitulille.

Tuomiokapitulin pyynnöstä asiaa käsiteltiin kämnerinoikeudessa vielä kolme kertaa, 15. 10, 17. 10 ja 6. 11. 1689. Ensimmäisellä kerralla kihlaus tuomittiin lailliseksi, mutta todettiin, että päätös sen mahdollisesta purkamisesta oli tuomiokapitulin asia. Toisella kerralla Sakari syytti Leenaa siitä, että tämä oli kutsunut häntä »rikoksiin taipuvalleksi sekä rammaksi ja vähäjärkiseksi», Leena puolestaan Sakaria siitä, että tämä oli nimitellyt häntä huoraksi, siinä yhteydessä Sakari esitti oikeudelle Someron kirkkoherran ja kappalaisen 14. 10. 1689 antaman todistuksen, jossa ilmoitettiin, että koko Someron pitäjä tiesi Leenalta päässeensä herjauksen perättömäksi. Kolmannella kerralla kämnerinoikeus tarkasti Sakarin ja Leenan väliset kululaskelmat ja totesi Sakarin olevan Leenalle velkaa 9 kuparitaalaria 22 äyriä, jotka hänen oli maksettava kahden viikon kuluessa. Sakari ilmoitti olevansa tyytymätön pää-

2. Nikolai Jokisen piirtämä kaavakuva Kustaa Kempen tankosorvista. A. Taipuva puinen tanko, joka oli toisesta päästä kiinnitetty verstaan kattohirteen. B. Naru, joka oli keskeltä kietaistu sorvattavan puun C:n ympäri ja oli alapäästä kiinni polkimessa D. F:n ja E:n väliä voitiin säädellä sorvattavan puun pituuden mukaan, koska E oli liikkuva ja voitiin kiristää paikoilleen alapäästä kiilan avulla. Kuvaan ei saatu sopimaan vaakasuoraa purastankoa, johon puras 1. taltta tuettiin sorvattaessa. Kun poljin D painettiin jalalla alas, sorvattava puu kiertyi sorvaajaan päin ja taltta »puri». Kun tanko A nykäisi polkimen ylös, kiertyi puu sorvaajasta pois päin eikä lastu lähtenyt. Puu ei siis kiertänyt yhteen suuntaan kuten uudemmissa sorveissa, vaan edestakaisin. Tussipiirros: Anneli Syrjälä.

tun kyselyn jälkeen. Se löytyi Pusulan kylän Kauko Suomiselta rouva Eine Frankbergin antaman vihjeen perusteella (kuva 3).

Pyörän halkaisija on ulkoreunasta ulkoreunaan 54 cm, leveys 3,5 cm ja paksuus 3 cm. Reunaan on koristeeksi sorvattu ohennus ja 3 kapeata kaksosviirua. Pyörä tukeutuu neljään tolppaan, joista kaksi kiinnittyy penkkiin, kaksi etujalkojen väliseen polkipuhun.

Penkin pituus on 44 cm, leveydet 13,7 cm ja 10,5 cm sekä paksuus 5 cm. Penkin reunassa päälläpuolella kulkee yksi leveämpi ja kaksi kapeampaa koristeuurretta. Päätykulmissa on lovikoristelua.

Pyörän s ä r e t on maalattu mustaksi. Rukin eri osien sorvauskoristeet ovat tyypillisesti kempeläiset (vrt. muihin kuviin). Selvin Kempen rukkien tuntomerkki on jalkoihin, tolppiin, rullatelineeseen ja armeihin maalatut mustat renkaat, jotka Suomisen rukissa näkyvät tavallista selvemmin.

Pienipyöräisiä, kaksitolppaisia Kempen rukkeja on löytynyt kahdeksan (kuva 4). Olen mitannut myös niistä pyörän ja penkin. Mitoissa voi olla noin puolen sentin vaihteluita. Pyörän halkaisija on noin 46 cm, leveys runsas 4 cm, paksuus vajaa 3 cm. Penkki on lyhempi kuin isopyöräisessä, noin 40 cm.

Leveämmästä päästä se on 13—14 cm, kapeammas- ta 9—10 cm leveä. Paksuus on noin 5 cm. Mestarit eivät ole olleet mittoissaan turhan tarkkoja.

Maalirenkaat, sorvauskoristeet ja koristeviirut ovat yleensä samat kuin isopyöräisessä rukissa, vain viirujen luku voi vähän vaihdella. Penkin molemmissa päissä on myös lovikoristelu. Pyörän säätimet ovat mustat ja niitä on 12. Poikkeukseton ei ole tämäkään »mitta», sillä Ollilan Hakalasta Someron museoon saadussa rukissa (n:o 936) on 11 säätä.

Rukin valmistus kesti tavallisesti viikon. Mikko Taplo muistelee, että hänen äitinsä pienipyöräinen rukki oli viime vuosisadan puolella maksanut viisi markkaa, joten tekijän päiväpalkka ei ollut täyttä markkaaakaan. Tämän vuosisadan puolella hinta kohosi niin, että isopyöräisestä rukista sai 10—12 mk, pienipyöräisestä 8 mk.

Someron rukella oli hyvä maine. »Mutten rukkit viipersi ja kampersi, mut Kemper rukkit meni ku hyrrä», kuten Harttu Kauppi asian ilmaisi. Rukkeja

3. Ainoa isopyöräinen nelitolppainen Kempen rukki löytyi tätä kirjoitusta varten Pusulan kylän Kauko Suomiselta. Kempen rukkien näkyvimmat tuntomerkit ovat mustat maalirenkaat jaloissa, tolpiissa, rullatelineessä ja armis- sa. Myös pyörän säätimet, jotka tästä rukista ovat irronneet mutta tallella, ovat mustat. Muut osat ovat maalaamattomia. Pyörää somistaa kolme kaksosviirua, penkin päissä näkyy taltalla tehtyä lovikoristelua. Kun talon entinen emäntä Maiju Suominen noin 24-vuotiaana — vuoden 1918 tienoilla — sai rukin, tämä oli jo vanha ja niin rikkinäinen, että se piti viedä puuseppä Juho Kem- pelle Pyöliin korjattavaksi. Näin muisteli Maijun tytär Eine Frankberg. Valok. Otto Aukio.

Kempen rukkivarvarit *Tapio Horila*

Heinäkuussa 1974 pidettiin Someron Joensuussa erään talon pihassa irtaimiston huutokauppaa. Oli ilmeisesti tullut tiedoksi, että tarjolla oli myös vanhaa tavaraa, koska paikalla väljyskeli lähikaupungelsta tulleita antilikkiesineiden kauppiaita. Nuorehko pariskunta, joka kai oli huutokaupan pitäjän tuttuja, oli tuonut tilaisuuteen vanhan rukin, jotta se myytäisiin muun tavarahan ohessa. Kun otin puheeksi, että rukkii oli todennäköisesti somerolaisen rukis-orvarin eli -varvarin Kempen käsialaa, pariskunta tuli toisiin miettelisiin ja otti sen pois myynnistä. Tämän vuoksi tuln ajatelleeksi, että ehkä enemminkin Kempen rukkeja säästyisi joutumasta vieraspaikkaisten keinottelijoiden kynsiin ja säilyisi omalla paikkakunnalla, jos tulisi kirjoitetuksi asiasta vaikkapa Someron Jouluun. En tuolloin vielä tiedänyt, kuinka hankalasti tavoitettavia jo olivat tiedot Kempen rukkivarvareista ja heidän tuotteistaan.

Kun Somerolla nykyään puhutaan Kempen rukkivarvareista, tarkoitetaan useimmiten Kustaa Jaakonpoika Kempeä. Hän syntyi Someron Sillanpään kylässä 18. 11. 1832 ja kuoli siellä 5. 2. 1909. Kempen verstaas sijaitsi Härkätien varressa tien pohjoispuolella Pyölin ja Sillanpään kylien rajalla, Avikin kartanosta n. 1500 metriä Joensuuhun päin ja Purolan talosta ja bussipysäkillä n. 60 metriä Avikin päin. Siis kuitenkin Sillanpään puolella, sillä kylien raja kulkee Purolan tontin halki (kuva 1).

1. Lokakuun pilvisään kuva paikasta, missä sijaitsi Kustaa Kempen verstaas Sillanpään kylässä. Taustalla Purolan talon rakennuksia. Pyölin kylä alkaa koivurivistä. Verstaas paikkaa osoittamassa Purolan isäntä Sakari Jokinen (vas.) ja Mauno Alanne, yksi Kempen suvun vävyistä. Tie on Härkätie ja suunta Someron Joensuuhun päin. Valok. kirjoittaja.

Kempen asuinrakennuksen ympärillä oli tonttia vain sen verran, että siihen mahtui saunarakennus, pieni perunapello, kessumaa ja villi omenapuu.

Asuinrakennukseen kuului yhdistynyt tupa- ja verstashuone sekä pieni kamari.

Tupaverstaas kalustosta on kertojieni mieleen jäänyt kerrossänky, pöytä, penkki ja suuri kessuvaati, jonka sisällystä isäntä hartaasti poltteli.

Verstaassa oli kaksi sorvia. Toisessa tehtiin rukin pyörä eli f i l u. Sitä veivattiin käsin kuin tahkoa ja veivaaajana oli tavallisesti Kustaan vaimo Maria Nillontytär. Toinen sorvi oli isompi ns. tankosorvi, jossa tehtiin rukin muut sorvattavat osat (kuva 2). Penkin viimeistelyä ja polkimien tekoa varten oli höyläpenkki. (Penkki on rukin tärkeä osa, johon kiinnitettiin j a l a t, t o l p a t, rullateline ja siihen liittyvä r u u v i sekä a r m i.)

Kempe valmisti itse rukin metalliosat, kuten fiulun akselin, joka päättyi v e i v i i n, j a r u l l a n akselin, joka alkoi n u k k a r a u d a s t a. Sepäntöitä varten oli uunin totossa ahjo pienine palkeineen ja lattialla tukin päällä vähäinen alasin. Etenkin nukkaraudan reikä oli senaikaishilla välineillä hankala tehtävä, kun ei ollut porakonetta, vaan ainoastaan käsin veivattava kalra, johon piti itse takoa terät.

Kustaa Kempen rukkit olivat kahta päätyyppiä: isopyöräisiä n e l i t o l p p a i s i a ja pienipyöräisiä k a k s i t o l p p a i s i a. Pyörä tehtiin lepästä, joka ei »vedellyt» ja oli kevyttä, muut osat koivusta.

Pyörää varten tarvittiin leivettä leppälankkuja, sillä se on useimmiten tehty yhdestä tai kahdesta puusta. Jos fiulu tehtiin kahdesta puusta, liimattiin lankut ennen sorvausta yhteen. Osapuulleen pyöräistetty leppälevy kiinnitettiin käsinveivattavaan sorviin. Ensin sorvattiin ulkoreuna ja siihen ura rullaan menevää n y ö r i ä varten. Sorvissa nähtävästi tehtiin pyörän sivuun koristeellinen ohennus ja koristeviirut. Tämän jälkeen voitiinkin jo sorvata pyörän keskusta irti.

Olen nähnyt vain yhden Kempen tekemän isofiuluisen rukin, senkin vasta Somero-lehdessä julkais-

tökseen, joten tämän jälkeen jutun käsittely siirtyi Turun raastuvanoikeuteen.

Raastuvanoikeus joutui käsittelemään tätä monimutkaista juttua peräti kahdeksan kertaa eli 7. 4., 16. 4., 2. 6., 5. 7., 7. 7., 14. 7., 19. 7., ja 2. 8. 1690. Ensimmäisellä kerralla Leenan piika todisti, että Sakarin väite hänen ja Leenan välisestä salavuoteudesta oli kaikkea perää vailla. Toisella kerralla, jolloin kaupunginpalvelijain oli väkisin tuotava Leena raastupaan, ylioppilas Yrjö Ståhlberg todisti nähneensä kerran, että Sakari ja Leena makasivat samassa volpenkissä, ja toisen kerran, että Leena tuli kamarista tupaan paitasillaan ja tukka hajallaan Sakari perässään, jolloin Sakari oli suoraan sanonut todistajalle harjoittaneensa Leenan kanssa salavuoteutta, tämän perusteella raastuvanoikeus antoi tuomion, jonka mukaan 1) kämmnerinoikeuden päätös Sakarin velasta Leenalle vahvistettiin, 2) Sakari tuomittiin salavuoteudesta 40 hopeamarkan sak-

koon ja julkiseen kirkkorangaistukseen, 3) Leena määrättiin tekemään puhdistusvala yhdessä vilden luotettavan henkilön kanssa siitä, ettei hän ollut harjoittanut salavuoteutta Sakarin kanssa, 4) Leena tuomittiin luovuttamaan saamansa kihlat takaisin Sakarille, koska tuomiokapituli oli jo ehtinyt myöntää Leenalle toisen avioliittoluvan, ja 5) Leena edelleen tuomittiin 9 hopeamarkan sakkoon haasteen laiminlyömisestä ja viranomaisien vastustamisesta. Seuraavissa kuudessa raastuvanoikeuden istunnossa Leena milloin milläkin verukkeella yritti luterilla pois 16. 4. 1690 annetusta tuomiosta, kunnes asia 2. 8. 1690 lopulta päättyi siihen, että hänetkin tuomittiin salavuoteudesta 3 hopeamarkan sakkoon ja julkiseen kirkkorangaistukseen.

Ei Leenankaan siis häävisti käynyt, mutta Sakari-parka, joka itse oli todistuttanut itsensä salavuoteuden harjoittajaksi, menetti tässä oikeudenkäynnissä sekä rahansa että kunniansa.

Elettiinpä yhteistaloutta *Muistoja 30 vuoden takaa* *Saima Talikka*

Neljä parivaljakkoa vetämässä oja-auraa yhteistalouden aikana Kaurakedossa.

Oli heinäkuun kuudestoista 1945, kun saavuimme Someron Kaurakatoon. Olimme lähteneet Töysästä, missä olimme olleet evakkona alun toista vuotta ja nyt oli oma paikka ostettuna: silloinen Kaurakedon kartano. Tilakauppa oli siitä erikoinen, että ostajina oli 20 Vuoksenrannasta kotoisin olevaa isäntää, kaikki perheellisiä. Henkilövahvuudeksi tuli kaikkiaan 124.

Kartano oli ns. sivukartano, josta varsinainen päärakennus puuttui. Päärakennuksen vastineena oli työnjohtajan asunto, Päämajaksi kutsuttu. Lisäksi oli muonamiesten mökkejä: Renkitupa, Kasarmi, Saunamökki jne. Navetta oli iso: 50 m pitkä ja 18 m leveä. Navetan siipirakennuksessa oli karjakeittiö, maitohuone ja jäädytyskuone ammeineen ja juurikasvien säilytyspaikkoineen. Lisäksi oli

Kauraketolaiset karjalaisten juhlassa Hämeenlinnassa kesällä 1946.

metsän reunassa erillinen leivintupa.

Tullessamme paikalle oli entisen omistajan karja vielä paikalla, samoin muonamiehet. Seitsemän huonetta oli tyhjänä. Isännät ryhtyivät neuvonpitoon, samoin emännät. Pientä päänvaivaa tuotti, missä laitettaisiin perheelle ruoka ja missä nukutaisiin. Onneksi oli lämmin kesä ja navetan vintissä tilaa sekä sateen suojaa kaikille.

Aluksi oli seitsemän emännän keltettävä ruoka perheelleen samanaikaisesti liedellä, jossa oli vain kaksi keltoreikää. Aamulla emännät neuvottelivat kenen ruoka vaati pisimmän keittoajan, niin sen emännän keltokset ensin kiehumään. Ruokallupöydät oli sijoitettu ulkokatoksiin ja pari pöytää oli pihalla kuusien alla, valkkeivat ne kunnon sateen suojaa tarjonneetkaan.

Isännät olivat sopineet, että joka ruokakunnasta piti osallistua peltotöihin kolme henkilöä. Tila oli nimittäin ostettu satolleen. Pinen ruokakunnan emännän oli pidettävä kiirettä, jos mieli kaiken muun touhun lisäksi ehtiä peilille.

Leivinuuneja oli käytettävissä vain muutama, joten leivintupa oli ahkerassa käytössä. Vuoroja oli sovittava ja yötäkin käytettiin päivän jatkoksi, kun piirakoitakaan ei jätetty paistamatta. Kerran syttyi leivintuvan katto palamaan, mutta onneksi sattui olemaan ruokatunnin aika ja väki pihalla. Tulipalon alku saatiin sammumaan eikä kattokaan kerinnyt kokonaan palaa. Leivät sentään paistuivat kypsiksi.

Leivintupaa käytettiin myös nuorten tanssipaikana. Yhdellä perheellä oli harmooni ja porukalla ostettiin »rammari». Tyttöjä ja poikia oli omasta ta-

kaa, joten pareja ei tarvinnut kauempaa haalia. Kun vielä nukkumapaikkakin oli navetan vintillä, niin ei ihme että kuusi paria solmi avioliiton. Kaikki kaksikymmentä perhettä oli Vuoksenrannasta ja viisitoista Korpilahden kylästä. Useat olivat sukua keskenään ja uusien parien myötä sukulaisuus vain lisääntyi.

Entinen isäntä vei osan muonamiehistä ja karjastaan Paimloon, mutta kesti syksyyn, ennen kuin kaikki asunnot vapautuivat. Kahden pienen huoneen omistaminen oli melkein yleistä, kun toiset perheet salivat yhden huoneen ja yhteisen keittiön.

Polttopuita ei ollut, mutta lähistön metsässä oli hakkuujäljiltä havuja ja oksia, joilla saatiin leivinuunit lämmitetyksi. Isännät ryhtyivät halkoja hakkaamaan, sillä varsinkin saunassa kului puita melkoisesti. Pienenä vaikeutena oli, mistä kaadetaan, kun metsätkin olivat jakamatta ja kaikki oli ostettu tasan jaettavaksi.

Käytössämme oli vain yksi sauna, tosin suuri, mutta olihan kylpijöitäkin paljon. Saunailta oli kaikilla lauantaina ja saunan lämmitysvuoro perhettä kohden sattui joka kahdeskymmenes viikko. Saunan lämmitys aloitettiin aamulla kello seitsemän. Hevosella ja vesitynnyreillä ajettiin saunaan vesi. Etelässä oli kaksi suurta pataa, joissa vesi kuumennettiin. Saunassa oli tehokas uloslämpivä uuni ja löylyä riitti kaikille. Ensin menivät kolmelta iltapäivällä kylpemään vanhat ja lapset, sen jälkeen miehet ja viimeksi nuoret naiset. Emännät kylpivät sitten kun töiltään ehtivät. Toisinaan oli saunassa niin ahdasta, ettei seiväs olisi mahtunut kaatumaan ja taisi siinä joskus miesväeltä vaihtua paidat ja hou-

Rautelan koskea muistellessa

TUUHEALEHVAISTEN OKSIEN ALTA
VIRTAA VESI HILJALLEEN KAPEAA JOEN UOMAA.

TULEN SINNE KESÄLLÄ
ISTAHDAN PUISELLE LAITURILLE.
PIENGIN KOSKI SOLISEE VIERELLÄ
IKIKUUSET LUOVAT TUMMIA VARJOJA
IHASTUTTAVAAN SUVANTOON
KIVIEN VÄLISTÄ PULPAHTAA
KIRKAS LÄHDEVESI.
AURINKO PAISTAA PUIDEN LEHTIIN
YHTYEN KOSKEN VEDEN VALKKEESEEN.
HETKI ON UNOHTUMATON.

TULEN SINNE TALVELLA.
SUURET VANKAT PUUT KAARTUVAT
KOHTI MUSTAA VEDEN RAJAA.
PEHMEÄÄ VALKOISTA LUNTA
ON KOUKEROISILLA OKSILLA
LUMI PEITTÄÄ RANNAN KIVET JA
YMPÄRILLÄ ON HILJAISSUUS.

KULUU VUOSIA.
TULEN KATSOMAAN OMAA MAISEMAANI
PUUT OVAT POISSA
MINUN OMA PUUNI ON KAAATUNUT
KOSKI EI ENÄÄ SOLISE
KAIVETTU KANAVA VAIN KERTOO
TÄSSÄ OLI KERRAN KOSKEMATON LUONTO.

TUNTUU PAHALTA
MIKSI TULISIN ENÄÄ KATSOMAAN MAISEMAA
JOTA EI OLE OLEMASSA.

Ella Matilainen

juttusille. He puhuivatkin yhtä ja toista, kunnes Karanen kysyi Mikolta, mitä pitäjällä nyt tykätään uudesta papista, siis pastori Seppälästä. Mikkopa vastasi lyhyeen ja suoraan: »Voi, voi, oikeen paljon paremmin vaan, kun siittä entisestä. »Entisellä Mikko tarkoitti juuri rovasti Karasta, jota hän ei ilmeisesti nyt tuntenut.

Sisäkön, Agatha Sainion oli mentävä pihalle, kun ei voinut nauruaan hillitä. »Siitä minä oikein tyk-

Piapoo Torppari

Piapo on Somerolla piapoo, vahvasti aan kanssa painotettuna. Nimittely talkkunaksi tuo mieleen jonkinmoisen epämääräisen liikkijän, jolla ei ole mitään tekemistä aidon piapon kanssa. Piepasta puhuminen on taas herraskaista lässyttelyä.

Somerolainen onkin ominut piapon omaksi kansanomaiseksi herkkuruuakseen, vaikkakin naapuripiitäjissä valmistustapa on alvan sama. Vallitettavasti nykyisin saa hyvin harvoin kunnan piapojauhoja, koska savusaunat ovat käyneet harvinaisiksi, eikä ihmisillä ole aikaa niin suuritoiseen aherrukseen, mitä jauhojen valmistus vaatii.

Miten sitten syntyi hieno, arominen jauho? Yritetään selittää: Paras kaura oli maatlainen musta kaura ja menetteli hän musta fyysikaurakin. Tietenkin piti jyvät myöskin kunnolla laillatella. Kesäruokana piapoa kun pidettiin, valmistettiin jauhot jo varhain-keväällä. Kerrallaan keitettiin niin paljon kuin saunan parvessa sai sopivasti kuivatuksi usein kuitenkin tuli keitetyksi runsaasti ja kuivauksessa olikin touhua, koska ne ne helposti happanivat.

Yleensä keittäminen tapahtui jonkin lähteen tai kuljun luona, eihän karjakeittäjät monessakaan paikassa ollut. Keitokseen pantiin muutama koura papuja (herneitä), joista näki ja puremalla tiesi kaurojen kypsyysasteen. Kaurasta itsestään onkin vaikeampi havaita sopivaa kypsyystilaa ja kunnan keitos ei saanut jäädä raa'aksi, eikä mennä puuroksi.

Toiset käyttivät aromin lisänä myöskin ohraa. Papuja ja ohraa ei saanut laittaa kuin alvan vähän, muuten tuli piaposta »tymäkästä» ja se aiheutti ylimääräistä pauketta. Keitokseen pantiin myös suola ja määrä oli 6 kourallista (n. 1400—1600 g) hehtoon kauroja.

Keiton tuli tasaisesti kiehua ja sitä piti myös hämentää, muuten se paloi pohjaan. Keittäjällä ei ollut yksinäistä eikä aika tullut pitkäksi, kun kulmakunnan kakarat tulivat suurin joukoin nypymään keitoksessa olevia papuja, joihin kaura antoi muka-

kään, että paremmin pitävät», sanoi rovasti Karanen ja polstui kyökistä nauraen hänkin.

Tämän jälkeen alkoivat Mikon ruumiin voimat vähitellen heikentyä ja hänen maallinen vaelluksensa päättyi tämän vuosisadan toisen vuosikymmenen alkupuolella. Agatha Sainion kertoman mukaan juotiin pappilassa Mikon hautajaispäivänä kahvit ja rovasti Karanen puhui kaunista ja lämpimistä sanoja hänen muistolleen.

van tuntuksen maun.

Kun keitos oli kypsä, kaurat ajettiin pärekoppaan tai säkkiin ja vietiin kiireesti saunanparveen. Märkään viljaan kun ottaa savu paremmin kiinni, ja savustahan sitä aromia piapojauhoihin saadaankin. Kuivatuksessa tuli olla ahkera ja huoleellinen, piti riittävästi käydä liikuttamassa, ettei piapokset olisi häälyneet (hapantuneet). Kuivuusaste piti myöskin osata arvioida oikein, kostea ei kuorludu ja liian kuiva menee jauhoksi.

Piapojauhon tulee olla jauhettu erittäin heinoksi, ja niinpä mylläritkin jättivät kevätkesästä myllynkivien teroituksen tekemättä, sillä kuluneella kivellä tuli hienompaa jauhtoa.

Pitkäaikaista säilytystä ei piapojauho kestä, sillä se karvastuu melko pian.

On makuasia tekekö piaposta löysän tai sakean, laittaako ensin pilmin tai jauhot. Paras pilmiä on tietenkin täysmaidosta tehty viili ja ruoka-astilana tietenkin savivati.

Pitkäjärven Saarelan Juho sanoikin osuvasti: »Ennen oli piapo niin hyvää, et sitä syötiin joka päivä, vapust myhäseeseen syksyyn, kol kertaa päiväs, eikä siin mittään sokeriä tarvittu kyytipojaks, se maitto muutenkin. Sitä kelpas tarjota viaraalkin ja viaras otti piapokupin paljon miälemmin kun kyläs kiärtäneen korpun, ennen kun korppu kiärsi talost talloon, eikä sitä raskittukkaan syörä.»

Mustikkapöperökin tulee piapojauhoista vallan mainio, se kuitenkin vaatii pikkusen sokeria.

Yleensä nykyisin kaupassa olevat piapojauhot ovat paremminkin sian jauhoja kuin ihmisille tarkoitettuja. Keitossa ei laitteta suolaa sekaan, koska se vaikeuttaa kuivausta. Samoin puuttuu aito saunasavu, mitä keinotekoista tuhnaa lasketaankaan. Eipä niitä liioin ole kuorittukaan, vaan kauran kuoretkin ovat painon lisänä. Niin muuttuu maailma Eskoseni, niin muuttuu piapokin.

Toivon, että lukijat saavat vielä jostakin aitoa, aromirikasta somerolaista piapoa ja syötte sen somerolaisesta savivadista.

sut, kun eivät kovan löylyn jälkeen olleet omiaan tuntea.

Kerran Helenan päivänä tuli saunaan yhtäaikaa kaksi hyväkuntoista Helenaa ja me päätimme päivän kunniaksi nostaa Helenat. Siinä oli urakkaa kerrakseen, ennen kuin saimme nostetuksi alastomat päivänsankarit. Kävi meillä vierailta ja tuttujaakin. Harvoin kai Vuoksenrannan rovasti Arvi Pulli on niin suuren perheen saunassa kylpenyt kuin Kaurakedossa käydessään. Silloista ministeriä Emil Luukkaa huvitti vierallunsa aikana, kun karjaosuuskunnan sonni oli keskellä navettaa koko osuuskunta ympärillään.

Navetassa oli satakunta lehmää, nelisenkymmentä hevosta ja pienempi karja saman katon alla. Isännät hoitellivat hevosiaan ja emännät lehmiään. Viilettä oli kuten ennen vanhaan Vlipurissa Torkkelin kadulla. Maitohuoneessa pyöri 11 separaattoria, ja kun maitoa alettiin lähettää meijeriin, ei kummelluksilta voitu välttyä. Kaikista kuitenkin selvittiin huumorilla. Se oli aina paras auttajista.

Jos milloin, niin silloin tarvittiin hyvää tahtoa ja toisen ihmisen ymmärtämistä elettiin tavallaan kuin yhteistä taloa tai ns. kolhoosia. Vaikka tulimme hyvin toimeen, niin jokainen toivoi pääsevänsä omaan yksityiselämäänsä perheensä kanssa. Ei

suomalaiselle sovi kolhoosielämä kuin olosuhteiden pakosta, sen olemme kokeneet.

Maanmittarin saimme vasta vuonna 1948. Jaon jälkeen tilat numeroitiin ja arvannostolla määrättiin, kuka sai minkin tilan. Ensimmäinen arvannostokierros määräsi, missä järjestyksessä tilla-arvat nostettaisiin. Se oli isännille jännittävä toimitus, mutta olivathan he aikaisemminkin joutuneet ratkomaan asioita arvalla. Samanaikaisesti, kun isännät suorittivat jännittävää tilojen jakoa arpomalla, olivat emännät kokoontuneet marttaltaan, jännitystä oli ilmassa sielläkin.

Tilojen tultua jaetuksi alkoi perustusten teko. Ensimmäinen rakennettiin sauna ja sitten muut rakennukset. Kolmekymmentä vuotta on kulunut noista ajoista ja entisistä kauppakirjan kirjoittajista on elossa enää viisi: neljä täällä Kaurakedossa ja yksi pois muuttanut. Silloisista tänne muuttaneista on paljon muitakin, jotka ovat siirtyneet täisyyden rajan tuolle puolelle. Mutta elämä jatkuu. Nyt on jo niillä, jotka solmivat avioliittoja tänne tullessaan, lapsenlapsia. Hyvin olemme tänne Somerolle kotiutuneet ja somerolaiset ovat ottaneet meidät ystävinä vastaan, tuttavapiirimme on kasvanut laajaksi. Usein palaamme kuitenkin ajatuksissamme synnyinseudellemme Vuoksenrantaan.

Kun Puustelin pihatto palo Kaarina Pollari

Tämmöten ehtopäivän ruusu muistelee miäliästänsä kaikkil vanhoi, niinkun totakin Puustelin tulipaloo, vaikka se litesäs onkin surkja asja. Ei senpualest — kyl mää tulipaloi elläisäin olen joutunu näkemään usjempiäkin. Kattelin joen takkaat, kun Merisaaren paja palo, ja näin silmisäin uskomattomii olentoii, simmottii ihmeellissii tansaaäji, sinisii, viherjäisii, punasii ja retliinel, niinkun jossain keijukaiskarkeles. Selittää en ossa, mut voi olla, et siäl pajas oli jottain kemikaalisii ainei, mikkä pallaisas muarosti näin hämmästyttävii tulen soittoi. Raitasen olkisuaavaa olin kans sammuttamas, takka palokunta sen sammutti, ja mei muut katottiin päältä, suvel 1940. Kotonkin on meinannu jottain pallaat, mut on saatu sammutettuut. Mut sillon oli oikeen vasta tosi ikenis, kun Puustelin pihatto kärräätti.

Se oli yks marraskuinen aamupuali vuarel 1931. Pakkast oli sel päivää et paukkus, mut lunta ei viäl hitusen vertaa. Kylän äitein kaikki piänet armahaiset — siihen mailman aikaan ruukattiin joka huushollis mukuloi vähän joka ohrii — oli tepsuttanneet reput seljäsäs jo kolme tuntii takaperin kouluun.

Naisväki hoiteli lehmiänsä, miähest kopsotteli mikä misäkin. Vanhan Raitas-vainaan sen aamuset meinkit tiättään tarkkaan. Hän oli suunannu askelas Puustelin likinaapuriin Mäkilään, et Oskari lippais hänen pitkäks venuneen hiuskuantalos. Oskari nähkäs oli siihen aikaan Jaatlaan kylän ilmanen tukanlippari. Tää Oskarin jalo sivuhomma oli torestaskin palkatoint lähimäisenpalveluu eikä millään muatoo horjuttannu elinkeinoelämän rakentei. — Mäen alla Puustelin pihaton valheii hääräs Ojalan Alina, kun oli teijana, ja Emma-emännän uskollinen aisapari Manta, kuivittivat siihen kellon aikaan vissiin jo vasikoi, pitivät vähän kiiruttakkii, kun tiäsivät, et tuasa vartoo aamupualiskahve.

Silloin — voi kauhja, voi hirmunen sentään — joku rupes nokkaas tuntemaan sauhun hajjuu, ja samas löi jo pihattorakennuksest ensimmäiset liaskat. Se oli alkumerkki, ja siit paikast alko moneks tuntii simmoten meno, et heivaat ei parantunnu ollenkaan. Siknaalit annettiin Puustelin telefoonil, ja viirakkotelefoonit jatko. Hälytettiin Someron vapaa-palokunta ja naapurit, kaikki vaan kukka kynnel

Edelin Kalle ja Luuta-Mikko

Markus Edel

kyentys, ja tän homman hoiti kunjotettaval mielenmalttil Puustelin emäntä.

Mäkilän Naimi oli juur saanu kahveen keltetty Raitast vasten, ja sitä hei nyt siin hörppis Oskarin kans. Sit Oskari pyysi Naimilt lainaks vanhaa esiliinaa Raitasen hartjoill. Raitanen istaatti takaperin karmistuaill ja toimitus aljettiin. Pual päättä oli jo saatu kerittytyt, kun ulkoot rupes kuulumaan häätäntynyt mekkalaa. Joku juaksi jo porstuaan, kirjasi oven auki ja huusi:

— Tulka appuun, Puustelin pihatto pallaa!

Oskarilt helppos lippauskone, Raitanen kiskasi esiliinan hartjoiltas niät hluskarvat lentis, ja molemat äijät syäkse ulos et porstua jytisi. Puustelin pihatto ryhähs jo ilmiliäkis! Palokuntalaiset lennätti vehkeltäs palkal, ja vesiketjuu jokirantaan oltiin jo haalimas kokkoon. Kaks miestä ain kerrallas toimis palokunnan ruiskun varres elävänä enerikian lähteenä niät hiki tippus ja hartjat höyrys. Välil ain vaihetettiin miähil. Vesiketjus vaihtus ämpärit vikelästän kärest kätteen, mut pakostaskin siin vesi loiskus. Ja kun sitä muutaman tunnin teki ja vaatteet oikeen jäätyt, niin ehtopuala jo käveli Jaatlaan tiälä panssarinkankjoi, mut henkittävvii kuvapatsai, tommottli niinkun Haavis-Amantol. Hei oli menos kilrustas kotjas.

Taka-Simolankin telefoni soje. Ja kun äiti kurkkas kamarin akkunast, niin sauhu löi Mäkilän mäen takkaat jo korkjal. Isä-Anselmi slappas kaks ämpäri pyäräs sarviin ja lähti kun viitamaan jänes Puusteliin päin. Sarjolan tihaaras erotti jo äänet

kuivan kaikuvas marraskuun pakkassääs. Isä petras voimais takkaa vauhtilias. Mut sillon pökkäs toisen ämpärin pohja issää polveen, eikä siin ennää sit mittään mahtanu, sinne lentis miäsparka hervotomastain jorpakkoon. Isä yritti rähti ojan pohjalt ylös, muttei meinannu millään päästä. Olkapään kohral oli niin surkjan kipjä kohta, jos sitä vähänkin yritti siustaat. Isä yritti viäläkin uurestas, mut ei, ei tullu mittään, käsi ei saltinu. Täytyt lähteet hiisaamaan kotja päin vaan.

Äiti oli seurannu isän yrityksiä kamarin akkunast ja lähti tiälä hänt vastaan. Taka-Simolan naispuolinen yleismies Jantunen, meitin rakastettava, korvaamatoim Almain ei tarvinnu pitkii hunteerauksii, kun hätä oli käsil. Puhras päälilna vaan leuan alta kil ja pyhävillajakku yllä, sit Alma olikin jo menos tallivajjaan pistämään hevost kirkkokärryyn etteen. Sit Alma autto isän kärryil ja lähti viämään potilas-tas Lahermaan tohterin puhhell. Puustelin kohral hevonen tänttäröitti ja korskaatteli, mut joku otti päittimist kil ja talutti ohitten. Siit kärryilt isä-Anselmikin näki surkjan hävityksen. Lehmät ja hevoset oli jo saatu ulos, joku kana viäl raakus julmastas ja lensi väkisiin päin valkja kualeman kauhistuksen vallas. Viimisi vasikoi kiskottiin miähis akkun kautta ulos, ja luantokappalat päästeli peljestyksisäs sontaa ja surkjoil möläyksii. — Tohteri Lahermaa totes, et isält oli katkennu solisluu. Anselmin pualest oli Puustelin tulipalo jätettävä sammuttamata.

Yhteiskoulun kello soitti kymmenen välitunnil.

Setäni Kalle Edelin, joka kuoli jo ennen ensimmäistä maailmansotaa oli vähän »filunkki» luonteeltaan ja hänellä oli myös erikoinen halu huvitella lähimmäistensä kustannuksella.

Siihen alkaen oli köyhäinhoito järjestetty niin, että kunnan hoidokkeja pidettiin taloissa määrätty vuorokaudet. Vuorollaan oli Laitaisten Edellisäkin Haapakorpi-niminen mies. Kun emäntä oli laittanut päivällisen pöytään ja käski syömään, oli Haapakorpi ensimmäisenä pöydässä, sillä hänen kerrotaan olleen isoruokaisen ja ahneen viinamiehen maineessa. Kalle meni jäljessä, otti etikapullion pöydältä ja sanoi: »Annan tosta ruokaryypyn Haapakorville heti alkuun.» Mies otti pullosta sievoisen kulauksen. Taisi olla vähän väkevää, koska vesi alkoi silmistä siristä. Kalle sanoi: »Kas kun erehtysin, annoin väärästä pullosta, ota tosta toinen pian päälle», kiersi samaa pulloa vähän ympäri pöytää ja pisti Haapakorven käteen. Pahaa aavistamatta hän otti toisen vielä pitemmän kulauksen samasta pullosta, joka meni tyhjäksi. Haapakorpi totesi pyyhkien silmiään: »Samaa jatkakaa taas vaan.» Kalle sen sijaan sai äidiltään aikamoisen korvatillikan.

Kerran tuli taloon Kyttälä-niminen mies, muistaakseni puutöihin. Hän oli innokas pyssymies ja kehui kovasti asettaan ja ampumataitoaan.

Talossa sattui kuolemaan vasikka. Siltä laitettiin haaska saunan taakse ja Kyttälä vartoili innokkaasti, että joku petoeläin tulisi haaskalle.

Kallelle juolahti mieleen, että kyllä sinne peto saadaan. Hän sitoi kaikki talon köydet ja ohjakset yhdeksi pitkäksi naruksi. Kun tuli vähän hämärä, hän vei vanhan puolarukin haaskalle ja helitti vanhat vällyrisat sen päälle. Köyden toisen pään hän sitoi rukkiin, jonka hän oli asettanut siten, että kun köydestä nyki, rukki vällyineen liikkui. Köyden toisen pään hän vei lähellä olevaan latoon.

Kun vähän myöhemmin tuli kuunvalo, meni Kalle Kyttälälle sanomaan, että nyt on ketju haaskalla. Kyttälä hiipi hiljaa saunaan ja Kalle omalle vartiopaikalleen. Kun Kyttälä näki, että peto haaskalla liikkui, niin hän ampua täryytti, jolloin Kalle veti narusta rukin nurin. Kyttälä meni innoissaan isännälle kertomaan: »Niin kaatus, että kontit vaan keikkus.» Kun he yhdessä sitten tulivat paikalle, ei saalista näkynytäkään missään. Selvisihän se arvotus, kun seurattiin lumessa olevaa vanhaa ladolle: siellä oli Kalle nauraa retkottamassa puolarukki toisella ja suuri köysivihkura toisella puolellaan.

Kerrotaan, että Kyttälä oli kolme päivää puhumat-ta, eikä juuri ruokaakaan maistanut.

Edelin lähellä oli Joentaa-niminen torppa tai mäkitupa. Torpasta ei ole enää jäljellä kuin samanniminen pelto. Isännän nimi oli Mikko emännän Maija. Maija valmisti juustoja, makkaroita ja leipiä, joita he yhdessä kävivät myymässä liikekeskusten toreilla, jopa Tammisaarella asti. Lehmä ja hevonkin oli sekä vähän maanviljelystä.

Mikko oli kerran syysmyöhällä perunamaalla. Hän oli tehnyt tulen ja paistoi perunoita hilloksella. Kalle sattui olemaan lähellä polttopuita kokoamassa, näki Mikon perunoita noukkivan ja päätti hiukan huvitella Mikon kustannuksella. Oli sellainen matalapaineilma, savu meni maahan ja Kalle meni alapuolelle sauhun. Kun hän pääsi siten Mikon lähelle, meni hän nelin kontin, otti karvalakin hampaisiinsa ja päästi pari aika öläystä. Mikko pelästyi ja lähti Maija luo niin lujaa kuin pääsi ja kertoi, että perunapellolle tuli karhu ja että sillä oli ollut karittakin suussa. Mutta kyllä kelpasi Kallellekin maa, ennen kuin Maija tuli katsomaan.

Monet muutkin kepposet Kalle teki Mikolle, kunnes joutui avioliiton tähden muuttamaan Tamme-laan, joten pääsi Mikkokin hänestä rauhaan.

Tuli sitten aika, jolloin Maija jätti tämän maailman. Mikko jäi leskeksi ja elätteli itseään kerjuulla. Hän saavutti tällöin rovasti Karasen suosion niin, että Karanen antoi hänelle luvan käydä syömässä pappilan kyökissä herrasväen ruokailun jälkeen. Vuokraaja Laineen emännän kanssa hän sopi niin, että Mikolle laitettiin oma sänky renkitupaan.

Näin tuli Mikosta pidetty mies pappilassa niin herrasväen kuin renkituvankin puolella. Kerrotaan, että Mikko toisinaan jopa kolmekin viikkoa yhteen mittaen asui pappilassa. Laineen naiset pitivät puhtaudesta huolen ja renkipojat toivat varpuja, joista Mikko valmisti luutia niin pappilaan kuin Joensuunkin rouville. Täällä hän sai lempinimensäkin Luuta-Mikko.

Rovasti Karanen määrättiin Porvoon tuomiokapituliin kolmen vuoden ajaksi ja sijaiseksi hänelle tuli pastori Seppälä, joka hyvänä saarnamiehenä ja oikeana kansanmiehenä saavutti myös pitäjäläisten suosion.

Ei ollut mikään harvinainen näky sunnuntai-aamuisin, kun pappilan musta ravasi komeasti läpi Joensuun kylän kirkolle. Kuskipukalla istui Kataja ja reen takaosassa pastori Seppälä rinnallaan Luuta-Mikko.

Kerran rovasti Karanen oli tullut lomalle kotiin ja näki ikkunasta, kun Luuta-Mikko tulla tassutteli kyökkiin ruokailemaan. Hän päätti mennä Mikon

Silloin kun kaikilla ei vielä ollut radioita eikä elokuviakaan esitetty kokoontuivat kirkonmäkeläiset kesäiltoina viettämään iltaa yhdessä. Kuvassa heitä ja vähän muitakin, edessa vasemmalta: Aarne Sjöblad, Aleksi Linden, Toivo Sulander, Yrjö Eloranta (kyljellään), Yrjö Kaurala, Eino Lahti ja Verner Sinisalo. Keskellä vas. Arvo Lahti (soittaa mandoliinia), Artturi Virta, Leo Paatero, Hugo Röök, Aarne Heinonen, Sulo Sulander, ja Emil Aalto. Takana Vilho Järvinen, toisesta ei näy kuin hatun reuna, joten häntä ei voi tunnistaa.

ki työtä toisella ja joku pojista toisella höyläpenkillä. Ellis Eloranta muistaa, kuinka joskus oli tuvan lattialla puulastua polviin saakka. Sunnuntaiksi tupa siivottiin, lastut kannettiin ulos ja poltettiin saunan pesässä, tuvan lattia lakaistiin ja muutenkin tupa puhdistettiin. Lauantai-iltana, kun kaikki oli saatu siivotuksi, lämmin sauna odotti ja mamman valmistamat uuniruokalaatikat tuoksuiivat, oli todella juhlan tuntu.

Frommin pojat, Verner, Elis ja Yrjö olivat isän mukana rakennustöissä. Heistä Elis on tehnyt rakennushommia koko ikänsä. Hän on ollut rakentamassa Joensuun taloista mm. Dahlbergin liiketaloa,

Ellin Valinnan taloa, vanhaa yhteiskoulua ja Purolinnaa.

Kivimaan veljekset asuivat kirkon toisella puolella. Heistä Kustaa oli rakennusmies ja puuseppä ja August muurari ja kelloseppä. Janne oli vakituksena työmiehenä Harjussa. Ne Kirkonmäen asukkaista joilla ei ollut ammattia, kävivät, työssä Harjun kartanossa. Sitten kun Someron Saha aloitti toimintansa, sai moni työpaikan sieltä.

KIRKONMÄEN TEOLLISUUTTA

Kaksikymmentäluvun alkupuolella aloitti toimintansa Kirkonmäen ensimmäinen teollisuuslaitos, Saarisen Virvoitusjuomatehdas. Siellä valmistettiin punaista ja keltaista limonaadla, erittäin hyvää portteria ja pommacia, taisi olla vielä muitakin merkkejä. Tehtaassa oli 3—4 työntekijää. Vieno Saarinen itse toimi juomien kuljettajana. Tehtaan juomilla oli hyvä menekki, niitä vietiin naapuripiitäjiiinkin. Tarvittavan veden piti olla hyvää. Sitä saatiin läheisistä kalvoista ja vanhan meijerin vesipumpusta. Pullot tehtaalle tuotiin Kiikalan lasitehtaasta. Joskus kesäkuumalla ja juhlien edellä oli tilauksia niin paljon että työtä piti tehdä yömyöhään.

Tehdas oli vuokralla Pentti Ekbergillä ja toiminnassa vielä sotien jälkeenkin, kunnes suurempi teollisuus teki plenat tehtaat kannattamattomiksi.

Toinen suurempi teollisuuslaitos, Someron Kivenveistämö, aloitti toimintansa vuonna 1938. Parhaana aikana siellä oli työssä viitisenkymmentä miestä sekä piirtäjä. Ala on nykyään koneistettu ja vaikka tuotanto on lisääntynyt, on miehiä työssä viitisentoista. Someron Kivenveistämön tuotteita myydään laajalle alueelle koko Etelä-Suomeen.

Vuonna 1859 valmistunut Someron kirkko on nähnyt aikojen vaihtelun. Vilkaasti elävä kyläyhteisö on kasvanut kilometrin verran kirkosta pohjoiseen. Itse kirkko ja Kirkonmäki tarkkallevat kuohuvaa elämää omalta rauhalliselta kummultaan.

Näkymä Someron Kirkonmäeltä luoteeseen. Etuoikealla Harjun pehtoorin Konsta Ruohosen asunto. Sen takana järven yli näkyy pappila. Vasemmalla Harjun kartano. Härkälän salmen vasemmalla rannalla Härkälän kartano. Valok. vuosisadan alkupuolella Knut Söderström.

Mei syästiin ulos koval puhril niinkun tapa sen ikäsilt vaatii. Ja joku huamas, et Jaatlaast päin nousee sauhu ja liaskat lyä korkjal. Se oli kiillaisen pistos pualettomamaan porukkaan. Melkeen kaikki lähti kun sualettomat suret kuuttoomaan pitkin Kiiruun peltol jokirantaan ja siit jään ylitten pikkupappilan kyntöpeltoin poikitten Puusteliin. Muutama harva arkalan mamman likka ei uskaltanu, ja häpjä viäl vanhana muijana tunnustaat, et mää itte olin yks simmoten perustuslaillinen. Kello soje sisäl, mut hyvin mahtus ovest ilman tunkuu, kun paikan päällä oli vaan muutama lammis ja tarpeelliset paimenet. Varsinainen pääjoukko ravas jo ilman kaittäjaa pitkin Puustelin nurkkapilillä. Ikirakkaan rehtorin ruskjat, ihanat silmät salamoititti:

— Koulun alueelta EI POISTUTA ilman lupaa kesken työpäivän!

Tota mää en oikeen ymmärtänny. Mää pikemmin kin häpesin lainkuullaisuuttain. Mun miälestäin net oli sankarei, kukka uskalsi lähteet. — Seuraavain tuntein aikaa ilmaantus koulun pulpetteisiin muutamii laumastas harhaantunnei lampai, mut totta puhhuin ei niit montaa ollu viäl ehtopäivälkän.

Kirkonkoulul oli samansuuntaiset tärinät. Paitti et karannei ei ollu kun yks, Mäkisen Sulo. Ja Sulon lähtöön oli selväperäset perustelut, Sulo nähkäs luuli kotos palavan. Kirkkojärven jää ritkus ja ratkus, kun Sulo pyhkäisi sen poikki. Kiiruun äyräilt hän jo näki, et koto se ei ol, ja palas takasiin. Sulo sanos vaan:

— Papin riihi pallaa.

Selt näytti siit vinkkelist. Mut Sulon opettaja Eliina Lahtinen oli niin pal jännittännny pojan henken pualest, et ääni vapissi liikutuksest. Yks tunti kirkonkouluskin siin kahinas meni, ja kouluelämäs se on ain vaihteluu piänikin.

Siin kahren jälkeen mei tultiin kotja koulust. Puustelin pihaton kytevil, sauhuvil raunioll oli pal väkkee. Mää näin, kuinka äitikin tuli kottoot päin. Sammutusvesi oli jäätyne korkjoiks jäävuariks. Lehmät oli jo keritty saara pikkupappilan kivinavettaan ja hevoset Mäkilän talliin. Puustelin emäntä seisos sel kohtaa, misä viäl aamul oli ollu talon jokapäiväsen elämän perusta, ruakapuuri, lihatilnut, jauho- ja leipälaarit. Nyt oli vaan noki ja kitkerä haju ja mustunei hirren pätkii ja lautoi sikin soikin. Äiti käveli Puustelin emänän tykön ja tälläs lämpymäisleipäpaketin hänen kättesäs, kun meilä oli juur leivottu. Puustelin pikkanen, mut urhoolinen Emma-emäntä purskaatti itkuun. Syräin oli niin

täyteen, et yks tippa pisti astjan vuatamaan syrjäin ylitten.

Jaa et kuis käve yhteiskoulun karanneen lauman? Asja pantiin Vilkin toimest seuraaval päiväl ransaakin alla. Jos sai toristettuut, et oli pelastannu vaikka perunakopan, loiskauttanu ämpärin vettä sauhun sekkaan, juassu kanan peräs takka siirtäny pari metrii talikkoo, niin oli pläni toivo pelastuut arestist. Kun tää lakipykälä kirkastus asjanommaisil, niin saman tiän rupes käymään ilmi, et yhteiskoululaisten lauma se olikin suarittannu tulipalopaikal hämmästyttävii urhotekoi, et oliskos muita pal tarvittukkan. Näin ollen rehtori katto parhaaks julistaaat täyrellisen ja yleisen amnestian sel ehrol, et vasteres ei lähretä ympärs mailmaa keskel koulupäivää, vaikka olis mailmanloppu näköpiirils.

Häntäs IITA? kyssyy joku. Iitan tupa oli tavallisen liki pihattoo ja sentähren hiukan pahal holhil. Mut Iita ei tarvinnu mittään nimismiähen käskyi, hän vaan oman harkintas jälkeen evakoitti ittes mejän isomamman puala jo tulipalon alkuvaihees. Siält hei isomamman kans yritti tiirailla, et kuis tässä Jaatlaan kylän ja vallankin Iitan tuvan käy. Ehtopäiväl Iita jo meni tutkimaan tilannet paikan päällä ja samallas »koppiitas lämmittämmään», niinkun hän ruukas sannoot. Mut ehtol Iita viäl palas mellä ja tiäsi monta yksityiskohtaa päivän peljättävist, jos kohta hullunkurisistkin tapauksist. Kun joku kysys, et kuis Vanhan-Raitasen tukan kans käve, niin Iita senkin valasi:

— On viäl täl haavalaa lippaamata.

Raitanen ei turhii hosunu. Liäks kulunu pari päivää, ennenkun Oskari lopun päätä lippas. Tulipalo oli siks mullistava asja, et siin muuttus tukkamuatit niinkun mittäntekemättömiks.

Tämmöten on mun muistosain Puustelin tulipalo. Älkä matalaa tykää, jos jottain tuli väärin muistettuut takka vallan pois jätettyyt. — Ehkä mää tän päällä viäl saa oltuut sanomata, et toi p a l o k u n t a - a a t e on mun miälestäin yks mailman parhaampi aattei. Se on nähkäs tää raarollinen ihmisparka simmoten, et kapitaali se ahneettuu et hiveltyy, vaikka periaattees olis mimmoten äkkiväärä ratikalisti, äskönkääntyny kommuuna takka paha porvarin porho. Mut palokunta-aate on simmotten aate, et hätäpaikas se j e l p p a k a l k k i i, pyrkiil oikeen Lutheeruksen jälkeen »enentämmään ja varjellemaan toisen tavaraa ja elatust.» Sitä itte Simpströmmist alkain kaikki somerolaiset sentähren syräimestännen kannattakka!

Maila Lehtiseltä tilatut »Someran mekkopitäjäläiset», joiden idea sai matkamuistokilpailussa 2. palkinnon. Taiteilija töineen Horilassa 13. 8. 1975. Valok. Salli Luoma.

Salon markkinat (Piritan markkinat) juontaa juurensa kauas menneisyyteen, aina 1600 luvulle, ja tätäkin varhaisemmin jo pidettiin markkinoita Perttelissä, Hallikossa ja Perniossa. Luonnollisesti somerolaiset ovat olleet runsaslukuisesti mukana näissä lokakuun alkupäivinä toistuvissa riennöissä.

Aikojen kuluessa on kaupan luonne suuresti muuttunut. Aluksi kaupanteko oli etupäässä vaihtokauppaa, sisämaalaiset toivat maan ja metsän antimia ja vaihtoivat ne kalastajien kanssa erilaisiin suolatuihin ja kuivattuihin kaloihin.

1800 luvun alussa alettiin markkinoille tuoda elävää karjaa, oli kanasta sonniin ja pässistä hevoseen. Myytiin ja ostettiin ja erittäinkin hevosten kohdalla tehtiin vaihtokauppaa.

Salon markkinoihin liittyy myöskin somerolaisten saama lempinimitys »mekkopitäjäläiset». Nimitys johtui siitä, kun rannikon asukkaat luopuivat perinnäisestä miesten rohdinmekosta ja rohdinhousuista jo varhaisemmin, siirtymisen levitessä hitaasti sisämaahan päin. Kuusjoella yleisestä mekon käytöstä luovuttiin n. 1860 seutuvilla, mutta perinteille uskollinen somerolainen paineli mekossaan aina tämän vuosisadan alkuun saakka ja yksittäistapauksina tämän jälkeenkin.

Markkina-aikoihin sorastamattomat tiet olivat yhtenä kuravellinä, rattaiden upotessa akseleita myöten liejuun ja niinpä somerolaiset mekkopojat rikkoivatkin tien sivussa olevat aidat ja ajoivat tien ulkopuolella vaikkapa pelloitakin, missä vain oli pitävämpi pohja. Paikalliset asukkaat eivät mahtaneet mitään suurelle markkinamiesjoukkoille, jotka

Mekkopitäjäläiset markkinoilla

Torppari

vielä olivat vahvistaneet itseään kolmasti kirkastetulla, Nurkan takaa he kuitenkin uskalsivat purkaa mielensä huutamalla: »Saatanan Someron mekkopitäjäläiset!»

Markkinoille osallistuminen oli tietenkin vilkkaampaa Someron etelä- ja lounaisosien kylistä, kuin etäämmältä ja ehkä osaltaan tähän vaikutti näiden kylien hallinnollinen yhteenkuuluvuus Halikkoon v. 1870 saakka.

Tämän vuosisadan alusta aina kolmekymmentäluvulle saakka oli markkinoilla vielä huomattava kaupallinen merkitys. Markkinoilla mukanaolijoiden kertoman mukaan Kerkolan seudullakin työt markkina-ajaksi pysähtyivät. Kaikkien kynnelle kykenevien oli päästävä markkinoille. Piloilla ja reengeillä oli vapaapäivä ja se edellytti markkinoille menoa, jos jäi kotiin, oli otettava osaa töihin. Yleensä piloille järjestettiin talon puolesta etulainen, ja hyvin vanhempiä mökin muijia olikin saatavissa, sillä pienen palkan lisäksi kuului tuuraaajan etuihin kyläkakkunyytti. Piiän oli lisäksi tuotava etulaiselle kunnon esiliina markkinatuliaisina, huonon tulinlaisen tuoja joutui sulhasasioissa panettelun kohteeksi.

Kyyti järjesty usein talon puolesta, mutta Kerkolan nuoret menivät yleensä jalkaisin. Hyvissä ajoihin sovittiin lähdöstä ja markkinapäivän vastaisena yönä jo puolen yön jälkeen lähdettiin matkaan. Samassa seurassa oli 50—60 nuorta ja matka taittui huomaamatta, toisinaan Rantasen Mikko yksirivisellä kevensi askeleen nousua, milloin Ullan Eerlanti suuharpullaan oli mukana matkantekoa piristämässä.

Matka oli sujunut hyvissä merkeissä, jos aamulla viiden seutuvilla oltiin Veitakkalan riihen lakan alla lepotaulla eväitä syömässä. Näin ehdittiin perille aamuksi, markkinoiden alkuun.

Hevosella tulijoilla oli usein kuormassaan jotakin myytäväksi tuotavaa, millä rahoitettiin markkinaostokset. Usein yhtenäinen hevosjono oli niin pitkä, että se ylettyi Veitakkalasta Saloon saakka. Sopia joukkoon joku pyörämieskin.

Nuorten markkinaohjelman ei niinkään ollut kaupanteko, vaan olla mukana markkinahumussa. Rahavaratkin olivat pienet, vain muutama marka rahaa, pojilla tulitikkiaskissa ja likoilla nenällinan kulmassa. Viettelystä tosin oli monenlaista: tivolin karusellissa tietenkin oli pyörittävä ja taikurin ih-

Poikien käsityönopettajana oli Pietari Sorma. Käsityösalissa oli työvälineinä höyläpenkki, sorvi ja pienempiä työkaluja. Pojat tekivät käsitöitä vain puusta. Pienehköstä halosta aloitettiin kauhan tai muusiniujan teko. Laudasta tehtiin sallattikaukalo, saapasrenki yms. Vaativampana työnä muistaa Elis Eloranta tehneensä laatikon, jonka kansi kiinnitettiin saranoilta. Laatikon piti olla sileä ja virheetön joka kantilta. Se maalattiin mahongin väriseksi.

JÄRJESTÄJÄT

Silloin piti koulun oppilaista määrätty kaksloppilainen ryhmä vuorovikoilla huolen luokkahuoneiden lämmityksestä ja puhtaanapidosta. Aamulla seltsemältä tulivat järjestäjät sytyttämään tulen uuneihin. Uunin pellit piti saada kiinni siihen mennessä, kun opetus yhdeksältä alkoi. Opettaja Sorma meni aina ensimmäiseksi uunin eteen haistelemaan, ettei sieltä tule häkää. Aamulla lämmityksen aikana pyyhittiin yöllä laskeutunut pöly. Koulun jälkeen jäivät järjestäjät lakalsemaan luokkahuoneiden lattiat ja kantamaan puut seuraavan aamun lämmitystä varten. Järjestäjän homma hiljaisessa luokassa oli hauskaa, se oli jännittävä luottamustehtävä. Muutamat kauimpana koulusta asuvat palkkasivat muutamalla pennillä jonkun lähellä asuvan sijaisekseen järjestäjävuorolla. Koulumatkat kuljettiin jalkaisin. Kun matkaa oli viisikin kilometriä ja tiet monesti talvella ummessa, ymmärtää hyvinkin sijaisen palkkaamisen.

KÄSITYÖLÄISIA

Vuosisadan alkupuolella asui Kirkonmäellä ja Lamminkylässä paljon käsityöläisiä, olihan pitäjältä kirkkoon tulleiden sopiva samalla matkalla to-

mittaa muitakin asioita. Nahat tuotiin parkittavaksi Salosen Nahkuriverstaalle, kellot korjattaviksi Akerbergille tai Paaterolle. Satulaseppä Kovanen teki hevosajossa tarvittavia valjaita ja muita vempeltä, seppä Karl Sund kengitti potkivimmakin hevosen. Pitäjän maalarimestari Jeremias Lindroos teki kaikki vaativat maalarintyöt. Emma Sandell ompeli naisille pukuja ja muita vaatekappaleita, räätäli Ekberg taas vaatetti miehet. Olga Palenius kutoi villavaatteita. Suutari Peltoselta sai kengät jos jaksot vuoden odottaa, Röökin Huuko korjaili vanhat kengät kuntoon. Sinisalo valmisti ruumisarkkuja ja Kivimaan puusepänverstaasta sai valkaka huonekaluja.

Kustaa Ruusu teki kisällinsä kanssa savivateja ja kukkaruukkuja. Keväällä ja kesällä hän kävi hevospellillä myymässä niitä pitkin pitäjää, talvella oli myyntiartikkellina tuore silakka.

KIVINAVETTOJA JA PUUTÖITÄ

Helkki From oli rakennusmies, joka seltsemisenkymmentä vuotta sitten oli erikoistunut kivinavettojen puuosien tekoon. Silloin alkoi karjanhoito elpyä ja kivinavetat tulla muotiin. Kivinavettoja tehtiin mm. Harjuun, Härkälään, Pikkupappilaan, Pajulan Pruukalle, Maasiltaan, Markulaan ja Saksalle, Häntälän Mäkiselle, Kerkolan Kerkolle, Rautelan Vlkstedtille ja Saarentaan Kiemelään. Niiden kivi työt teki Marila-niminen mies. Helkki From apumiehineen teki puutyöt. Rakennustyöt tehtiin kesällä, talvella puolestaan tupätöinä ovet ja ikkunat karmeineen.

Syksyllä isännät toivat Frommille suuria lankkuja, joista ikkunat ja ovet tehtiin sahaamalla ja höyläämällä. Iso tupa oli samalla verstaana ja perheen asuntona. Tuvassa oli kaksi höyläpenkkiä, pappate-

Saarisen limonaaditehdas sijaitsi 1920-luvun alkupuolella Lamminkylässä Kovasen (nyk. Tuominen) talon piharakennuksessa. Vasemmalla käynnissä pullojen pesu. Korkeilla jaloilla olevassa kurnussa vesi ja hiilihappo yhtyivät, siitä se laskettiin pulloon, tehtaan omistaja rouva Alma Saarinen kurnun takana tässä työssä. Oikealla oleva tyttö kiinnittää korkit ohuella rautalangalla.

Opettaja Pietari Sorma oppilaineen keväällä 1925.

teellaan suoritetut op. Sorma kunnialla voittajana taistelussa. — Koulutyönsä ohella toimi op. Sorma muutenkin paljon Someron hyväksi ja useimmiten palkatta. — Pitäjäläisten asiakirjoja ja muita kirjoituksia täytyi Sorman usein laatia. Varsinkin pyhäamuisin oli Sorman työhuoneeseen kokoontunut pitäjän miehiä kaukaisimmistakin kyllistä.

Someron kirkonpiirin kirjastonhoitajana toimi op. Sorma palkatta vuosikymmeniä, vaikka kirjasto oli Someron suurin.»

PITKÄAIKAISIA OPETTAJIA

Kokonaisten elämäntöiden ovat kirkon koulussa suorittaneet myös opettajat Gustava Järvinen v. 1882—1912, Rosa Järnström v. 1915—1944, Elina Lahtinen v. 1923—1962.

Kirkonkoulun piiriin kuuluvat 1920-luvulla Joensuu, Jaatila, Pappilan kylä, Ruunala, Harju, Lammi, Härkälä, Saarentaa sekä Hovilan ja Pälkön kulmat. Härkälään perustettiin alakoulu v. 1925 ja v. 1929 perustettiin Saarentaan koulupiiri. Niihin siirtyi oppilaita myös kirkon koulusta.

Opettaja Hilma Sirola valittiin Somerolle kiertokoulun opettajaksi 1. 7. 1900. Kun v. 1923 perustettiin alakoulu, siirtyi Sirola sen opettajaksi. Alakoulu toimi ensin vuokrahuoneissa E. Hellströmin (Häiron) salissa ja vanhalla yhteiskoululla, kunnes se v. 1929 siirtyi kirkonkoululle.

Yläkoulussa oli opettajia kolme: Pietari Sorma, Rosa Järnström ja Elina Lahtinen. Opettaja Sorma opetti kolmatta ja neljättä luokkaa ja Rosa Järnström ensimmäistä ja toista luokkaa. Kun opettaja Elina Lahtinen tuli kouluun opettajaksi, opetti hän

alkamaansa luokkaa kaikki neljä vuotta. Jatkokoulun tullessa tuli opettajillekin uusi työjärjestely.

PIETARI SORMA OLI MIELEENJÄÄVÄ OPETTAJA

Opettaja Sorman luonnontiedetunnit olivat mieleenpainuvia. Keväällä luonnon herätessä lähdettiin ulos toteamaan mitkä linnut jo olivat palanneet ja miten kevään ensimmäiset kukat ja muu luonto heräsi talvunestaan. Opettaja Sorma kertoi elävästi lintujen elintavoista, missä ne talvehtivat, miten pesivät mitä syövät ja kun ne kevään tullen aina palaavat kaukaiseen kauniiseen Pohjolaan, sillä kesä ei missään ole niin kaunis, ilma kuulas ja raikas kuin näillä leveysasteilla. Myös voimistelutunnilla käytiin usein ulkona.

KASITYÖTUNNIT VIRKISTÄVÄ POIKKEUS

Molemmat naisopettajat opettivat luokillaan tyttöjen käsitöitä. Tytöt tekivät talven aikana niin ompelu kuin neuletyötäkin. Kudottiin pitkiä villasukat, kuka minkin väriset, tehtiin tyynynpäällinen, yöpaita, esiliina ja muita sellaista. Työt tahtoivat monen ompelamisen ja purkamisen jälkeen tulla niin nuhrisiksi ettei alkuperäistä väriä erottanut. Keväällä ennen koulun päätöstä työt vietiin siittäjä-Olgan käsittelyyn, sieltä saataessa ei ollut omaa työtään tuntea, niin puhtaaksi ja siiseksi oli Olga ne saanut. Käsitöihin ommelttiin paperilappu, johon oli kirjoitettu työn tekijän nimi ja millä luokalla oli. Työt pantiin näytteille koulun päätöksessä.

meitä katsottava, helppoheikkien kaksimielisyydet sitävastoin olivat ilmaista kuultavaa.

Ostokset muodostuivatkin pienistä käyttöparselista — unohtaa ei silti saa nahklaisilla herkuttelua ja kotiväelle tuotavia markkinatulliaisia. Tulliaisten ostamisessa olikin keksimistä, jotta olisi vähällä saanut ja monelle riittänyt Muistanpa vanhemman veljeni tuoneen tulliaisia homejuuston palasen ja se oli riittoisa, eihän metsäkulmalla oltu totuttu moiseen tököttiin. Riittoisa oli myöskin Saarisen Santeerin suuri silli, joka oli tehnyt isäntäntä kanssa erinäisiä syvyyskelluksia Salon kuuluisaan katuliejuun.

Vanhemman väen markkinat olivatkin jo paljon kaupallisemmat, olhan eläintori jonkinmoinen hintapörssi ja vaikka ei olisi kauppaa tehnytään, pääsi tietoiseksi ajan hinnoista. Jokapäiväiseen ruokavalioon kuuluva suolasilakka ostettiin myöskin markkinolta, eikä sitä ostettu puolenkilon eränä, vaan nelikko tai useampi, syöjien suuluvun mukaan. Varaa jos oli, niin otettiin lisäksi pienempi astia oikeen »kryyrätty» silakkaa, juhla varten. Monesti markkinamatkaan yhdistettiin myöskin kihlojen osto, näin lunastettiin kesäiset lemmentupaukset ja otettiin yhteisvastuu jo usein orastavasta uudesta elämästä.

Markkinoilla moni maaseudun asukas on tehnyt ensi tuttavuutensa, nykyisin jo täysin yleiseen vihannekseen, tomaattiin. Herkullinen näkö on houkuttanut ostamaan, mutta ensimmäinen haukaus on ollut suuri pettymys, kirousten saattamana tomaattipussi on heitetty Salon sillalta jokeen ja ihmetelty: »Hyl helvetti, kaikkil paskoi herrasväki syä ja kehuu hyväkskin viäl».

Viina on aina ollut oleellinen osa markkinoita ja ehkä korostetummin se tuli esille kieltolain aikaan ja erikoisesti sen loppuvuosina. (Kieltolaki kumottiin 1932) Parhaiten tämän asian kuvaa suora lainaus Sallisen Sulon kertomasta: »Jokavuoden sinne markkinoille melkeen mentiin, ei niin mittään osta-

maan mut juapottelemmaan kumminkin. Ja se oli mukava, kun siin Perttelin tullis melkjäst joka mökis myytiin pirtuu. Sitä sai ostaa isommas ja pienemmäs lasis, simmosi valmel kuumii punssei, sitä sai potus ja lekus ja vaikka olisi pyty ottanu. Eikä sitä myyty mittään sallaa, sitä sai kuka vaan, kellä rahaa oli. Monta kertaa määkin siihen poikkesin, ostin litran lekun pirtuu ja verin pään täyteen, enkä menny sinne markkinaplassil ollenkaan, siäl tahtos niist poliseist olla vähän klusaa. Eikä se mittään kalliiksi tullu, pirtu oli silloin halpaa ja niit oli paljon kun teki samal taval kum määkin, ettei menny toril saakka heppuloimaan».

Monien ei käynyt näin onnellisesti, että olisi halvaksi tullut, vaan kaikki meni, vieläpä kipujen kera. Selittämistä oli varmaan Kosken papallakin, kun hän vei ainoan sikansa markkinoille, sitä kum ei raatsittu kotona syödä, nuukasti kun elettiin. Rahat häipyivät juhlamiseen ja sika hupeni puolikkaan nelikoksi suolasilakkaa.

Jalkaparikassa matkanneet olivat yleensä yötyä Salossa asuvien sukulaisten ja tuttavien luona ja ottivat markkinoista iloa irti mahdollisimman paljon. Pahuusmatkalla monen askel painoi väsymyksestä, Mikon ja Eerlandin soittoakin kuulosti vallan molli-sointiselta. Vuoden kuluttua oltiin kuitenkin valmiit lähtemään uusille markkinoille ja entistä innokkaammin.

Markkinaperinne jatkuu edelleen, joskin tunnelma on kiireen latistama. Poissa on nilkkoihin saakka ylettyvä kuralieju, poissa on nahan, tervan ja kalan tuoksu. Kuitenkin joka syksy, lokakuun alussa sinne mennään yhä uudelleen ja uudelleen, poissa ei voi olla. Ovathan ne Salon perinteiset Piritan markkinat.

Lähteet:

Salo-Uskela seuran julkaisu Piritan markkinat.
Aulis Oja: Kuusjoen historia
Monilukuiset henkilöhaastattelut.

Somero-seuran matkamuistokilpailussa 1975 palkittuja: Edessä Raili Aaltion kolme härkää (1. p.) ja niiden takana viilikupit, takana vasemmalla Reino Tammien kolpakko, Antti Kankareen kukkopilli, Impi Seppälän taikinasarvi ja Voitto Ollonqvistin kuokka. Valok. Salli Luoma.

Rakas päiväkirja!

"Viserä"

sunnuntai 30. 11 1975

RAKAS PÄIVÄKIRJA!

Pitäisikö minun luopua lines-ankkamaisesta aloitustavastani? Tietysti sinä olet minulle rakas, mutta sen toki uskot enemmittä vakuutteluittakin. Olen kyllästynyt tervehtimään sinua jokaisilla treffellämme samoin sanoin. »Rakas» on menettänyt tunnepitoisuutensa. Koetan siis hylätä tuon ältelän alkupotkaisun.

Ulkona sataa. Suljin äsken verhot. Kello on jo kahtakymmentä vailla kymmenen. Mutta huomenna minulla ei ainakaan ole aikaa sinulle, sillä ylihuomenna on saksan kokeet. Vahinko, että manikka hajosi taas. On aivan ärsyttävän hiljaista. Radiotakin tulee pelkkää sinfoniaa, enkä siksi voi pitää sitäkään auki.

Luin juuri vähän muuatta parin vuoden takaista siskoasi. Oikeastaan minun piti vain tarkistaa Me naiset -lehden »Käsialat kertovat» -palstan osoite, mutta vilkaisin huvikseni hiukan muutenkin. Olen tyytyväinen, että hitaasti olen onnistunut miltei kokonaan siirtymään kirjakeleen. Ei siksi, etteikö murre tuntuisi minusta luontevalta käyttäjä, vaan koska kirjakieltä on hauskeampi jälkepäin lukea. Vähillä kyllä mielisi kovasti sanoa, että olipa se »metkaa» tai »hurjan kenkkua» tai että »meinasin» tehdä jotain. Sanonnat kun ovat niin valtavan kuvaavia. Samoin »suuteleminen» ja »pussaaminen» ovat kaksi ihan eri asiaa. Ja jotkut lyhenteet ovat aivan korvaamattomia kuten »matikka» ja »manikka». Ethän pane pahaksesi, jos joskus sorrunkin?

En oikein tiedä, mitä päiväkirjaan pitäisi sääntöjen mukaan kirjoittaa. Ei varmaankaan saisi olla niin sisäänpäinkääntynyt kuin minä. Ulkomaailman tapahtumista en kerro muuta kuin sen, mikä välittömästi vaikuttaa kohtalooni. Niin kuin inflaatiosta: En voi ostaa uusia kenkiä, koska hinnat ovat niin mahdottomasti nousseet. Tanssilippukin maksaa jo kymppin. — Hyvin suljetun piirin syntymät, kuolemat ja avio-liitot koetan muistaa mainita. Poliittikkaa ei päiväkirjoistani löydä etsimälläkään.

Ei, sinusta ja siskoistasi eivät historiantutkijat todellakaan hyödy. Maailma on tosin kiinnostunut

päiväkirjoista, jos ne sisältävät arvokkaita tietoja aikakaudestaan tai jos ne kaunokirjallisesti ovat korkeatasoisia: tekijän kynä on vuotanut mettä musteen sijasta. Mutta tavallisen taavetin tallettamia tavallisia tapauksia — kukapa niitä viitsisi tutkia. Toivon, ettette joutuisi kuolemani jälkeen huu-tolaisiksi, pikku ressuakat. Enemmän sitten roviol-lekin.

Olen ahtanut sinut täyteen satuja, jotka alkavat aina samoin sanoin: »Olinpa kerran Teeriharjulla.» Onko terveellistä niin kovin yksityiskohtaisesti eritellä, mitä nuo jokaviikkoliset tanssit minulle antavat? Suurin osa on täysin hedelmätöntä pohdiske-lua. Sanoisipa joku viisas varmasti, että olet eetti-sestä aspektista katsoen pelkkä tunkkainen törky-kasa. Tässä suhteessa en kuitenkaan jaksa koettaa jalostua. Jos niin teen, se on vastoin luonnetani, et-kä sitten enää olekaan juuri minun päiväkirjani. Missään tapauksessa en tahdo erota sinusta, sillä olet ainoa, jonka korville voin vapaasti syyttää tosi-asiat niitä puhdistelematta.

Vaikeinta on selittää tapauksia, joissa on käyttä-tynt typerästi tai tokaissut harkitsematta sanoja, jotka myöhemmin kaduttavat tai hävettävät. Yri-tän vältellä niistä puhumista, vaikka itsekritiikkiä aina palnotetaan tärkeänä keinona kehittää persoo-nallisuutta. On rumaa, että salailen virheitäni, var-sinkin, kun hyvin tiedän, ettei tarvitse pelätä sinun moittivan ja halveksuvan minua joka sekunti. Pän vastoin, otat pahimmatkin vastaan ihmeen rauhal-lisena. Sallit minun auliisti jopa solvata ja nimitellä sinua sille päälle sattuessani. Vaan jälkepäin si-vujasi tarkastellessani kostat kohtelun, lähähdytät sen kaiken päin naamaani kuin haisevan lattiari-e-vun.

Pääni alkaa väsyä tähän miettimiseen. Lakkaa valvottamasta minua, senkin lattiariepu (Omo-puh-das sellainen)! Ei minun pitänyt tänään sisäisestä olemuksestasi diagnoosia tehdä, vaan tietysti ra-portoida viemelauantainen Teeriharju-iltani. Miksi-kö poikkesin ohjelmasta? Ei sattunut mitään kovin mieltäkuohuttavaa. Oli melkein alakuloista hetkit-täin. Sininen murunikaan ei ollut siellä. Ainut lohtu oli hassu Osku. . . höppö! Tarkemmin toiste. Hei hei!

apulaisena. Hän ennätti kalvaa haudan noin 6000: lle somerolaiselle.

MIINA — KIRKON LÄMMITTÄJÄ JA »UNILUK-KARI»

Kirkossa oli ennen vuonna 1935 tehtyä remonttia neljä kaminaa, joiden lämmityksestä huolehti Miina Rohto. Hän oli vanhemmanpuoleinen reipas nais-ihminen, joka tunnollisesti huolehti tehtävästään. Lauantaina vietiin kaminoiden viereen valmiiksi halkopino. Siinä hommassa oli Miinalla vapaaehtoi-nen apulaiskaarti Kirkonmäen lapsia. Talvella päi-vät ovat lyhyet ja hämävät, kirkossa ei silloin vielä ollut sähkövaloja. Lapsista oli jännittävää ja vähän pelottavaakin mennä puusylyksineen hiljaiseen hä-määrään kirkkoon, olihan heille kerrottu, että kirkon lattian alla asui pahamaineinen Pitkä-Plana. Ku-kaan ei osannut kertoa mitä pahaa Pitkä-Plana oli tehnyt, tai oliko hänet keksitty vain lapsia pelotta-maan. Mitään ei kuitenkaan koskaan tapahtunut ei-kä näkynyt.

Varhain sunnuntalaamuna Miina laittoit tulet ka-minoihin. Kirkko ei paljoakaan ehtinyt lämmityä. Vain kaminan lähistöllä oli vähän lämpimämpää ja niinpä ensimmäiset kirkkoontulijat täyttivät kami-nan lähistöllä olevat paikat. Jumalanpalveluksen aikana Miina kävi parikin kertaa lisäämässä puita kaminoihin. Se tapahtui sellaisella läiskeellä, ettei muuta unilukkaria tarvittu, mikäli joku oli sattunut saarnan aikana torkahtamaan.

Miinan palkan maksoivat seurakuntalaiset luon-nontuotteissa, jotka Miinan oli itse käytävä pitäjän taloista hakemassa. Niinpä hän talvella otti vesikel-kan ja lähti perimään palkkaansa. Tällä matkalla hän usein vilpyi maanantaista perjantaihin, lauan-taina piti taas olla virkaa hoitamassa. Usein olikin Miinan kelkka matkalta palatessa täynnä jauhopus-seja ja muuta ruokatarvaa. Elämä oli taas vähäksi aikaa turvattu.

KELLOJEN KERTOMAA

Ennen sähköistämistä Someron kirkonkellot oli-vat kuuluisat kaunista äänestään. Kellonsoittajan ammatti oli arvostettu. Vaikka palkka ei ollutkaan päätä huimaava, oli soittajan virkaan aina tulijoita Kirkonmäeltä tai lähiympäristöstä. Kellonsoittajat Juho Nurminen ja Janne Grönholm hoitivat vir-kaansa vuosikymmenet.

Suurempi kirkonkello painaa yli 500 kiloa, se on valettu Tukholmassa v. 1794. Pienempi kello painaa n. 200 kiloa, myös se on valettu Tukholmassa v. 1758. Isompaa kelloa soitettiin potkaiseamalla ja pienem-pää hihnasta vetämällä. Kesti aika kauan ennen-kuin ison kellon sai vauhtiin, jolloin se omalla pai-nollaan vähäisen potkaisun avulla alkoi kumahdei-la. Soittajien piti tarkkaan tahdin mukaan saada kellot soimaan yhteen.

Kellojen soittoja on monenlaisia. Se joka tuntee niiden kielen tietää jo ensimmäisistä lyönneistä mistä kelloista on kysymys. Tunnetuimmat ovat varmasti sielunkellot, ne soitetaan arkipäivänä klo 10—11 välillä. Jos vainaja on mies, alkaa ja päättää soiton iso kello, jos nainen, niin aluksi ja lopuksi soi-tetaan pientä kelloa. Sunnuntalaamuna kello 8 soitetaan aamukellot, papin saapuessa kirkkoon soitetaan papinkello. Jumalanpalveluksen alkaessa klo 10 on vuorossa yhteensoitto, joka kutsuu kansaa kirkkoon. Jumalanpalveluksen päättävät isolla kel-lolla annetut yhdeksän läppäystä.

Ennen oli tapana soittaa myös haudanavauskel-lot, jotka tavallisesti soitettiin lauantaina hautaa avattaessa. Tapana oli, että vainaja tuotiin pyhäaa-muna hautausmaata kotoa, jolloin oli vastaan-soitto. Vastaansoitto alkoi kun vainaja ja saattoväki olivat noin puolen tunnin matkan päässä kirkosta. Kun siunauskappelia ei vielä ollut, hautaus toimitet-tiin hautausmaalla. Hautausmaan portilla seisovat pappi ja lukkari, jotka velsasivat virrestä värsyn tai pari. Vainajaa haudaan vietäessä soivat hautakellot ja vielä hautaa umpeen luotaessa peittokellot.

Ehtookellojen soitto julisti pyhän alkaneeksi. Soit-toaika oli lauantaina ja pyhien aattona Mikkelistä Vappuun ennen auringonlaskua ja kesäaikana klo 18. Jouluaattona kellot soitettiin 14.

Sitten olivat vielä hätäkellot. Niitä soitettiin, kun sattui tulipalo tai muu suuri onnettomuus, missä tarvittiin apua. Hätäkellot soivat epätahtia ja ää-nekkäästi ilmoittaen, että nyt uhkaa vaara, apua tarvitaan.

Näin rikasta oli kellojen kertoma sille, joka niiden kieltä ymmärsi.

On suuri vahinko että kellot sähköistettiin. Sen mukana meni kellojen soitosta juhlaisuus, jota niin moni ennen jäi kuuntelemaan. Kellojen soinnukas kumahtelu toi mieleen hartautta ja nosti ihmisen mielen pois arkipäivästä sinne, missä rauha ja rak-kaus vallitsevat.

SOMERON ENSIMMAINEN KANSAKOULU

Kirkon naapurina on Someron ensimmäinen kan-sakoulu, jonka vihkläiset pidettiin 11. 9. 1882. En-simmäisessä oppilaiden sisäänkirjoituksessa il-moittautui kouluun 47 poikaa ja 37 tyttöä. Kirkon koulussa on koko elämäntyönsä opettajana suoritta-nut neljä opettajaa. Pisimmän päivätyön, 43 vuotta, on tehnyt opettaja Pietari Sorma. Hänet valittiin juuri valmistuneena opettajana Kirkon koululle 1. 8. 1884. Hän hoiti virkaa kevääseen 1927 asti, jolloin siirtyi eläkkeelle. Jaakko J. Laurila, kertoo »Some-ron kansanopetuksen vaiheet» -kirjassaan Pietari Sormasta: »Työ oli raskasta uranuurtajan työtä. Vaikeudet olivat monet. Vähin ei ollut se, että kou-lun työtä haittasivat kalkeinlaiset, ennakkoluulot ja hyökkäykset. Vakavalla, joskin hiljaisella, mutta varmalla ja järkähtämättömällä kasvattajanluon-

Someron kanttorina vv 1890—1933 toimineen dir.cant. A. L. Salmisen talo Kirkkotien varrella on vielä alkuperäisessä asussaan.

RIPPIKIRKOSSA MARKKINATUNNELMA

Rippejä pidettiin vain neljä kertaa vuodessa. Vanha rovasti Karanen piti pitkiä kaksi-kolmekin tuntia kestäviä saarnoja, ja kun rippiväkeä oli paljon, saattoi ripilläkäynti kestää iltaan saakka. Edesmennyt kanttori Salminen oli kerran ripin aikana pitänyt laskua, 45 kertaa rippipöytä täyttyi ja kerralla siihen sopi 30 henkeä joten ehtoollisella kävijöitä oli 1350. Saman ripin aikana hän oli soittanut pitkälti toistasataa virren värsyä. Ehtoollista jakamassa oli kaksi pappia.

Koska rippiväkeä oli paljon oli taistelu paikasta ehtoollispöytään niin kova, että helkommat eivät alkupäässä uskaltaneet sinne yrittääkään. Hapeä sana, mutta ehtoollisella oli usein enemmän markkinatunnelmaa kuin vakavan tilaisuuden tuntua.

RUOTSINKIELINEN JUMALANPALVELUS

Kesän tapaus oli ruotsinkielinen jumalanpalvelus. Se pidettiin kerran kesässä jonakin sunnuntai-iltapäivänä. Silloin tulivat kartanoiden väet parihevosten vetämissä vaunuissa sekä muu pitäjän herrasväki plyymeineen ja päivänvarjoineen. Näissä jumalanpalveluksissa ei käynyt paljon väkeä, mutta he olivat sitäkin värikkäämpää katsottavaa.

Vuonna 1926 tultiin jo autoilla kirkolle.

KIRKKO PUHTAAKSI JUHANNUKSEKSI

Kirkon kuuraus ennen juhannusta oli myös kesän tapaus. Sitä ennen kulki suntio naisten luona kysymässä kirkon kuuraajia ja aina niiltä löytyi. Kirkonmäärälle pystytettiin kivistä llesi, jonka päälle asetettiin suuri muuripata vettä täynnä ja sytytettiin padan alle valkea. Paikalle oli kokoontunut parisenkymmentä naista sankoineen, luutinen, harjoineen ja riepulneen ja kun he koko päivän hikipäässä heiluivat, hohti ja tuoksui kirkko illalla puhtautta. Kirkon lattia oli silloin maalaamaton, joten hankausta riitti. Veden kääntämisestä ja lämmittämisestä piti suntio apulaisineen huolen, hän myös kävi katsomassa että puhdasta tuli. Ei niille naisille paljon ollut sanomista, työ tehtiin tunnollisesti ja ahkerasti ja siitä sai kohtalaisen hyvän palkankin, olihan kyseessä erikoistyö. Kun sitten juhannuksena kirkkoon oli tuotu nuoria kolvuja ja kaikki paikat hohtivat puhtautta, kelpasi valkoisiin pukeutuneiden rippikoulutyttyjen vletää ensimmäistä ehtoollisjuhlaansa. Tytöt kävivät silloin rippikoulun keväällä ja pojat syksyllä.

USKOLLISIA PALVELIJOITA

Someron kirkolla on ollut onni saada palvelukseensa pitkäaikaisia tunnollisia työntekijöitä. Pitkäaikaisin on ollut Hellström-Hairoin suku, joka avasi somerolaisille haudat noin sadan vuoden aikana ja hoiti hautausmaan asioita. Ensimmäinen oli Fredrik Andsten, joka kuoli 1880. Andsten oli myös unilukkari. Hänen jälkeensä otti toimen Andstenin vävy Juho Hellström, joka kuoli v. 1910. Tämän jälkeen työtä jatkoi hänen poikansa Evert Hellström, (myöhemmin Hairo). Hairo valittiin myös kirkonvartijaksi eli suntioksi. Hän hoiti suntion tehtäviä vuoteen 1928, jolloin virkaan valittiin Kalle Oksanen Kultelasta. Hairo jatkoi vielä haudankaivajana ja hautausmaan hoitajana. Evert Hairo oli jo isällään

Aurinko oli aikoja sitten painunut metsänreunan taakse. Onneksi upea täysikuu oli hyvissä ajoin kivunnut taivaalle, ilman sitä olisi satumetsässä valinnut synkkä pimeys.

Kuu, suuri ja keltainen, loi maan ylle sadunhoh-teista valoaan, joka vastustamattomalla tenhollaan houkutteli metsän väen ulos koloistaan. Vaikka oli-kin joulukuu, ei maassa ollut rippustakaan lunta.

Uelta viikkoja oli kestäetty sumua ja pimeyttä. Kuun antama valaistus oli siis tervetullutta.

Suuressa satumetsässä oli salaperäisen hiljasta. Korkeat kuusetkin, jotka alituisen huojuivat ja kuiskuttelivat, olivat valenneet. Näytti siltä, kuin ne olisivat pysähtyneet katselemaan jotain sellaista, mitä eivät ennen olleet nähneet.

Ilmeellistä, mutta totta! metsän keskellä olevalle aukiolle oli ilmestynyt plenoinen mökki, kovin har-maa ja sammaltunut, kattokin turpeilla piteyty! Tummat kuuset tuljottivat sitä ihmeissään: kas kun eivät ennen olleet huomanneet, vaikka koko ikänsä olivat metsässä asuneet.

Mökki näytti kuutamossa somalta. Sen pienistä ikkunoista vilkkui valoakin ja savupiipusta klemur-teli sinisiä savukiehkuroita suoraan tummaa tähti-taivasta kohden. Mökissä siis asuttiin, siltä ei ollut epäilystäkään! Mutta mitä siellä keskellä yötä puu-hatttiin, siltä oli otettava selvä. Savupiipusta tuntui nousevan aivan ihana tuoksukin. Suurin ja tummin kuusista kuiskasi naapurilleen: »Kurkotahan alimmilla oksillasi ikkunasta sisälle, jotta näet, mi-tä tuvassa puuhataan!»

Tuvan avarassa leivnuunissa oli hetki sitten pa-lanut iloinen, räiskyvä tuli. Se antoi sekä valoa, että lämpöä pikkuiheen tupaan. Keskellä lattiala olevan pöydän ääressä istui Isäkarhu ja kolme karhunpoi-kasta seuraten Äitikarhua, joka hyöri ahkerasti milloin pöydän, milloin uunin vierellä. Äitikarhu oli näet alustanut leipätaikinan ja aloitteli leipomisen.

»Ei vaan saatu lunta jouluksi, jotta olisimme voi-neet käydä talvillevolle kuusen alle,» puheli äitikar-hu. »Näihin aikoihin olemme tavallisesti olleet jo si-keässä talviunessa. Kun tässä nyt oli tätä ylimää-räistä aikaa, päätin yllättää teidät joululeipomisilla-ni! Olen kerännyt tuohon taikinaan parhaat maus-teet, mitä olen metsästä löytänyt, jopa hieman hu-naajaakin. Saatte jokainen leipoa mieleisen joulu-leivän itsellenne. Uunikin on jo sopivasti hillittynyt.»

»Minä en leivo, enhän toki,» murahti isä. »Leipo-koon pojat, minä olen väsynyt ja haluan talvillevol-le.»

Karhut olivat tavallisesti jo ennen joulukuuta asettuneet nukkumaan talvipesäänsä metsän ti-heään rytelkköön, jossa lumen peittoon painuneet puut oksineen muodostivat turvallisen katoksen pe-sän päälle. Mutta mistä tällaisena talvena pesäpai-

Satumetsässä Lahja Aukio

kan löytäisi, kun ei ole lumen rippustakaan!

Äiti leipoi ja hääri, pojatkin leipoivat. Muutama leipä oli jo ehtinyt uunilinkin. Siltä tuo ihana tuoksu, joka tunkeutui ulos savupiipusta metsän kuusten suureksi kummastukseksi.

Tuvan ulkopuolella kuusivanhus kurkotteli ok-siaan nähdäkseen kaiken, mitä pienessä tuvassa ta-pahtui.

Vaan yksi pojista pyöritteli talkinansa palloksi ja pani pilloon uuninpankolle. »Minäpä teen leivästäni vieläkin paremman: etsin siihen lisää mausteita ja kypsennän sen sitten aivan viimeiseksi, kun te muut jo olette valmiita», sanoi pikkulinen karhunpoika ja kömpi ulos kuutamolseen metsään.

Häntä ei väsymys tuntunut vaivaavan: pieni, pör-röinen karhunpoika kiipesi ketterästi puunrunkoa ylös ja alas irroittaakseen pihkaa. Hän söikin sitä hieman. Isä oli sanonut: »Muistakaa, pojat, syödä ennen talviunta pihkaa — hm — pihkatappi pitää jok'ikisen saada!»

Kun pikkukarhu oli saanut kootuksi tarpeeksi pih-kaa, riipi hän vielä melkosen kasan katajanmar-joja ja neulasiakin miettien: »Näitä kun panen taikinaan. . . aah. . .»

Pikkulinen palasi runsaine mausteineen tuvalle ja painui etsimään taikinaansa jatkaakseen leipomis-taan.

»Ei tule mitään», sanoi äitikarhu, joka oli jo is-tahtanut pöydän ääreen vastapaistettuja leipälään maisteilemaan. »Tuota pihkaa ei saa sekoamaan tai-kinaan. Se on näin talvella kiviäkövää. Ehkä sitä pi-täisi hiukan sulatella.»

Pieni karhunpoika keräsi pihkan, katajanmarjat, neulaset, siis kaiken sen, mitä oli metsästä löytänyt, yhteen kasaan ja pani kuumaan uuniin pehmene-mään.

Tummat kuuset tuvan ulkopuolella kurkottelivat oksiaan yhä lähemmäksi pienen tuvan ikkunaa näh-däkseen, mitä nyt tapahtuisi.

Sitten, voi kauhistus! P A M I ! !

Kuului valtava räjähdys. Koko tupa uuneineen, savupiippuineen, kaikkiineen, hajosi olemattomiin. Karhuperhe syöksyi kauhistuneena metsän suojaan etsimään talvipesää.

Talvas oli vetäytynyt pilviverhoon ja kuu oli ka-donnut. Tuuli oli alkanut keinutella suuria kuusia. Ne humisivat ja kuiskailivat toisilleen jotain sellais-ta, että sitä, minkä he äsken näkivät, voi nähdä ai-noastaan satumetsässä täydenkuun aikana. Se oli nyt lakannut olemasta, nimittäin satumetsä.

Muutama lumihiutale leijaili alas taivaalta ja asettui sievästi suuren, tumman kuusen oksille. Sit-ten niiltä tuli yhä useampia ja useampia. . . .

Kun päivä valkeni oli maakin valkoinen.

Saatiin sittenkin valkoinen joulu!

Somero-seuran kotiseutuetki 8. 6. 1975. Perniön kirkossa osallistuttiin jumalanpalvelukseen, minä jälkeen rovasti Reino Ryttilä esitteli keskiaikaista kirkkoa. Valok. Antti Koivuniemi.

Somero-seuran kotiseutuetki Perniöön 8. 6. 1975. Nälen kuninkaankartanon esittelypaikalla kunnanjohtaja Kaarlo Saari luoma esittelee talon viiriä, jossa on vuosiluku 1739. Valok. Antti Koivuniemi.

Somero-seuran kunnia-kirjan pitäjänpäivillä saivat Bruno Aalto ja Kaarina Pollari, jonka kunnia-kirjan otti vastaan äiti Martta Talonen. Valok. Ossi Laurila.

Someron kirkko ja kansakoulu v. 1940. Vasemmalla ovat Rautelan Suutelan ja Knaapin kirkkohevostallit ja koulun sauna. Kuvan lähettänyt Somero-seuran valokuvakilpailuun v. 1956 August Laine.

Silloin oli Kirkonmäen pieneläjilläkin etuja, ne joilla oli lehmä tai kaksi kokosivat hevosilta jääneet heinät. Muutamat hyväluonteiset isännät jättivät tahallaan isot tukut heiniä korjaajille, toiset, nuukat, kokosivat joka korren takaisin ajopeleihin. Heinäkorjaajilla oli joskus pientä nahinaakin parhaisista paikoista. Tässä oli sekin hyvä puoli, että puomin seutu tuli hyvin siivotuksi. Hevosien takapään paikalta sai taas hyvää kukkamultaa.

Sunnuntai oli koko Kirkonmäen juhlaa. Pullakauppiat olivat jo hyvissä ajoissa sunnuntai-aiemana asemilla. Lumivalo tuli käsikärryt täynnä limonadikoreja, ylinnä keikkui pullakori. Hänen kaupapaikkansa oli kirkkopihan ulkopuolella koulun kaivon seutuvilla. Apulaisina hänellä olivat omat lapset Helmi, Toivo ja Kerttu. Mari Ekberg pystytti omalle tontilleen vastapäätä kirkon pääovea suuren pöydän, jossa oli tarjolla kotona leivottua pullaa, li-

monaadia, tupakkaa ja makeisia. Konstan Marin kauppa oli Seurakuntatalon vieressä. Suurina juhlapäivinä kun kirkkokansaa oli paljon, kävi kaskilla kauppa hyvin. Pulla ja limonadi oli siihen aikaan suurta herkkua. Varsinkin nuorten koko kirkko-aika tahtoi kulua myyntipöytien seutuvilla, syötiin ja juotiin mitä pöydillä oli, tavattiin tuttuja ja juttu luisti.

Silloin oli tapana toimittaa hautaukset sunnuntai-aiemana ennen jumalanpalvelusta. Kun vainajia oli useita tai suurisukuisia, oli saattoväkeäkin runsaasti. Vielä viisi-kuusikymmentä vuotta sitten oli tapana, että varakkaat ja parempolaiset vietiin hautaan seurakuntatalon puolelta yläportista ja köyhät huonompolaiset lainamakasiinien puolelta alaportista. Tapana oli, että hautajaisväki meni myöskin jumalanpalvelukseen kuulemaan »kuoleman kiltosta».

Vasemmalla kanttori A. L. Salminen, kärryillä edessä vt. kirkkoherra J. Varpio ja kappalainen A. E. Laaksi, takana pappilan pitkäaikainen kuski Fredrik Kataja lähdyssä kirkolta rippikoulun pidosta kotiin. Kuva on otettu syksyllä 1923.

mensä tuskasta Herran puoleen, kohottanut lasta triumfifrusifiksia kohti.

— Jos Sinä olet Oikeudenmukainen Herra, auta tätä lasta!

— Jos Sinä olet Jumalan Poika, pelasta tämä lapsi!

Herra käänsi katseensa pois pilkkaajasta ja Hadde raahusti Lammin kylään täynnä vihaa.

Marketan ruumis lakkasi tärisemästä. Hadde nyökkäsi työlle ja laski sen maahan. Marketta raahautui käsiansä varassa aivan seinän viereen. Se pystyi liikkumaan uskomattoman nopeasti ja ketterästi pelkästään käsiansä käyttämällä.

Hadde seloi selkä suorana, ei tehnyt ristinmerkkejä muun kirkkokansan tapaan aina kun piispa kosketti pyhällä öljyllä jotakin kohtaa seinästä.

Kierros alkoi olla lopussa. Öljyä oli enää tilkka jäljellä. Piispa Johannes Westfal vapisi väsymyksestä. Hän oli vanha, lilan vanha tällaiseen, olisi pitänyt lähettää joku kanilikki. Hän astui askelen, törmäsi johonkin pehmeään joka vinkalsi, papit tarttuivat häneen ja pitivät häntä pystyssä mutta öl-

lyastia putosi hänen vapisevasta kädestään.

Hadde aisti valon, kummallisen, pehmeän ikäänkuin tuoksuvalon joka täytti pienen puukirkon. Valo ei tullut ikkunoista, ei säteilnyt kynttilöistä. Se virtasi lattianrajasta, hänen lapsestaan Markettasta, joka nousi hitaasti. Hitaasti.

Hiljaisuus ammotti Hadden korvissa, hiljaisuus, jossa satojen ihmisten hengitys tukahtui.

Valo väreili Marketta Haddentyttärestä, vaaleasta ihmislapsesta joka oikoi suoraa jäsenlään, sivellä hämmentyneillä sormillaan korkeaa kaulaansa, suojaasi silmiään kirkkaudelta.

Lapsi ojensi vapisevan käden isälleen. Hadde tarttui siihen, se oli oikea käsi eikä epämuodostunut tynkä. Piispa vajosi polvilleen, kirkkokansa hänen mukanaan.

— Te Deum laudamus, piispan värisevä ääni alkoi kiltosmessun. Papit ja kuoripojat yhtyivät siihen. Valon hitaasti häipyessä Someron pieni puukirkko oli ääntä tulvillaan.

— Sinä olet Oikeudenmukainen Herra, Hadde oli polvistunut lapsen eteen. Tyttö aukoi avuttomasti suutaan.

— Te Deum...

Kirkonmäki eli ennenkin

Kyllikki Kujanpää

On suvinen lauantaihtoo Someron Kirkonmäellä tämän vuosisadan ensimmäisillä kymmenillä. Kirkonmäkeä nousee vakain askelin puhtaaseen rohdinmekkoon pukeutunut kellonsoittaja Juho Nurminen rinnallaan lyhyin vikkelin askelin toinen kellonsoittaja Janne Grönholm. Tupalan Minne paimentaa mäellä syövää karjaa, hänellä on seuranaan muutamia Kirkonmäen pikkutyttöjä. Pokelo, vaalea nuttipäinen lehmä, huiskii hännällään karpäsiä.

Grönholm ja Nurminen ovat ehtineet kellotorniin. He aukaisevat korkeat mustat luukut. Kohta ilmoittavat kirkonkellojen juhlalliset lyönnit pyhän alkaneeksi. Kellojen kumina kiirii yli kyllien ja peltojen. Liikenne on hiljaista, joten kellojen ääni kuuluu kauas. Tienoon ylle laskeutuu pyhäinen rauha.

Näin idyllinen oli Kirkonmäen lauantaihtoo vielä muutama vuosikymmen sitten.

Someron keskusta on sodanjälkeisinä vuosina kasvanut ja kehittynyt valtavasti. Vain vähän keskustasta syrjässä oleva Kirkonmäki alvan lähilämpäristöineen ei sen sijaan ole kokenut suuriakaan muutoksia, ainoastaan kanttorila ja muutama muu

asuintalo on rakennettu viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana. Mutta melko lähellä olevalle Lähteenkorvan pellolle ja Lamminkylään on tullut paljon uutta asutusta. 78-vuotias Elis Eloranta, joka on syntynyt ja ikänsä asunut Kirkonmäellä, tuntee Kirkonmäet olot ja on pätevä kertomaan niistä.

SUNNUNTAI KOKO KIRKONMÄEN JUHLAA

Vieläkin elää varsinainen Kirkonmäki vilkolla hiljaiseloa, vain Kirkon koulu oppilaineen antaa sille vilkkautta. Vuosisadan alkupuolella, kun autojakaan ei vielä ollut paljoa, oli sunnuntaisin Kirkonmäellä vilskettä ja villinää. Kirkon eteläpuolta kaartava käsipuu oli täynnä hevosia. Suurina rippi- ja juhlapyhinä se ei riittänyt, vaan hevosia oli kiinni jokaisessa puussa ja nurkassa. Pappilan hevosilla oli oma talli sakastin alapuolella. Rautelan Suutelan ja Knaapin hevosallit olivat koulun saunan vieressä. Myöhemmin rakennettiin seurakuntatalon lähelle tallit Häntälän ja Talvisillan isäntien toimesta. Hautausmaan kiviäidassa on vieläkin paikoillaan rautarenkaat, joihin hevosia kiinnitettiin.

Savenvalaja Kalle Männistön tyttäret Irja Ollila (vas.) ja Maire Soini allekirjoittivat Torkkolan tilitoimistossa 30. 1. 1975 lahjakirjan, jolla he luovuttivat isänsä verstaan Somero-seuralle. Lahjoituksen ottivat vastaan Voitto Ollonqvist (vas.) ja Tapio Horila. Valok. Salli Luoma.

Männistön kattotalkoiden toinen päivä 9. 8. 1975. Valok. Tapio Horila.

KIITÄMME KAIKKIA SOMERON JOULUN ILMOITTAJIA JA AVUSTAJIA ARVOKKAASTA TUESTA KOTISEUTUTYÖLLE

Joulurauhaa

SOMERO-SEURA

Helmo Frankberg (oik.) ja kumpp. korjaa myrskyn toistamiseen särkemää museon tuulimyllyä. Valok. Tapio Horila 24. 2. 1975.

**Olemme
yhdistäneet voimamme.
Palvelemme teitä saman
katon alla.**

**Tilitoimisto
Torkkola Oy
Someron
Tilitoimisto Oy**

Puhelin vaihde 45 471
(Kaikki vanhat numerot toimivat
myös)

**Hyvää Joulua ja
Onnekasta Uutta Vuotta**

toivottaa asiakkailleen EILA SAARINEN
KENKÄ- JA SUKKABAARI
puh. 45 463

**RAUHALLISTA JOULUA
JA HYVÄÄ UUTTA VUOTTA**

TOIVOTTAO MAIDON-
LÄHETTÄJILLEEN

**HÄNTÄLÄN OSUUSMEIJERI
SOMERON OSUUSMEIJERI**

Piispa autettiin sisään kirkkoon, melkein raahattiin alttarin luo. Ei mitään kaunista täälläkään. Hän oli tuonut lahjanaan uudelle kirkolle alttarikaapin, ei kovin suuren eikä kauniin, mutta korein väreihin maalatun kuvauksen Pyhän Laurentiuksen marttyyrikuolemasta halstarilla. Sopiva esine Pyhän Laurin kirkkoon.

Tuore puu tuoksui raikkaana, voitti suitsutuksen raskaan huumaavan hajun. Jotain hälinää taas ovella. Jättiläinen pyrki onnettoman lapsensa kanssa kirkkoon, rahvas rähisi ovensuussa. Piispa tuljotti ihmisiä pitkään ja tuomitsevasti, joukko hiljeni ja astui sivuun. Isä asettui lapsensa kanssa paljaan seinän viereen. Saisivat maalata seinät, se ei tulisi niin kalliiksi kuin tapuli tai torni ja kello.

Hadde oli käynyt pyytämässä apua naapurista kun Marittin synnyttämisen aika tuli. Ihmiset kohahtellivat olkapäitään.

Ei heillä tietenkään ollut mitään Haddea vastaan joka oli kunnan mies ja hyvä seppä, mutta he eivät halunneet vaarantaa kuolematonta sieluaan koskemmalla ruoskittuun porttoon. Voihan olla, että nainen oli hirveämpikin synnintekijä, valkka murhaaja, kun oli niin ruoskittu.

Hadde kohautti olkapäitään ja palasi Seppään hiljaisen ja valkoisen Marittin luo. Hän ei tiennyt mitä tehdä, mutta kun lapsen pää näkyi eikä se muuten tahtonut tulla ulos hän veti sen itse. Maritt oli jo tajuton.

Lapsi oli kummallisen näköinen. Hadde tuljotti sitä kauhuissaan ja sillä aikaa sielu lensi Marittin suusta. Hadde toivoi, että lapsikin kuolisi, mutta sitten se huusi, ja Hadde katkaisi napanuoran ja solmi sen, pesi lapsen ja kapaloi sen omaan nuttuunsa.

Maritt oli kuollut saataisena lapsivuoteeseen eikä häntä huollittu siunattuun maahan. Niin Hadde säästyi pitkältä matkalta ja kuoppasi hänet metsään.

Rampa lapsi eli ja Hadde vei sen ainoan ihmisen luo, joka ei voinut sylkäästä sen päälle. Toralla oli lapsi joka vuosi mutta ei miestä, häntä häväistiin ja lapset heittelivät häntä kivillä, mutta hän tuli jotenkuten toimeen ja hänellä oli maltoa jota lapsi tarvitsi. Tora kauhistui epämuodostumaa mutta Hadde maksoi hänelle hyvin, melkein kaiken minkä ansaitsi sepäntyöstään, ja Tora suostui imettämään sitä.

— Sekasikiö, huoranlapsi, sanoivat kunnan ihmiset ja kehottivat Haddea jättämään hirviön heittelelle. Tuollaiset oli aina viety suolle.

Rahvas supisi kirkossa, ihasteli alttarikaappia, nuuhki mielissään suitsutuksen outoa tuoksua. Supatus kuului tasaisena kohinana alttarille. Johannes Westfallin polvia heikotti niin että hänen täytyi tarautua tukeviin pappelihin. Viikiviesiästä asetettiin hänen eteensä ja hän ryhtyi puhdistamaan alttaria.

Sekasikiö. Pieni Marketta kasvoi kovin hitaasti. Hadde otti sen pois Toralta heti kun uskalsi, nukutti sitä vieressään, syötti sitä, piti siitä huolen.

Kiertelevä dominikaanlmunkki kastoi lapsen Marketaksi Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.

— Herran armo on suuri ja hämmästyttävä, munkki sanoi säälillä silmissään tehdessään ristimerkkiä lapsen yli. — Ne, joita me yksinkertaisuudessaamme pidämme onnettomina, saattavat olla kalkkeihin lähinnä Jumalan valtakuntaa.

Lapsi söi ja hymyili mutta ei oppinut puhumaan. Se yritti kun Hadde opetti sitä, mutta sen kurkusta kuului vain karhelta korahduksia.

Kyllä riitti puhetta Hadden kummallisesta hoidokista. Hadde oli ystävällinen ja hyväluontoinen mies, hän jaksoi puhua ja selittää, pyytää armellisuutta ja myötätuntoa.

— Maritt oli hyvä ihminen, nöyrä ja kuullainen. En tiedä, mitä hän oli tehnyt Turussa enkä välitä. Lapsi syntyi sellaisena kuin syntyi. Ehkä se johtui siitä, ettei Marittilla ollut apua syntymän hetkellä, ehkä minä itse väänsin... Mutta se on minun lapseni, ja Herra minut hyljätköön, jos minä jätän tämän avuttoman.

Ihmiset nyökkäilivät ja sanoivat suoraan, että Hadde oli hurskas mutta tyhmä, sillä eikö rampa Marketta ollut Marittin huorilapsi, Turussa siltetty, ties minkä rikollisen äpärä? Eikö Marketan rampuus ollut osoitus Herran oikeudenmukaisuudesta, sillä kosto oli ulottuva kolmanteen ja neljanteen polveen ja Marketta sai kärsiä äitinsä synneistä niinkuin oikein oli.

— Mutta Marketta on minun oma tyttäreni, minun siltämäni, kyllä minä oman lapseni tiedän. Hänhän syntyi vasta vuoden kuluttua siitä kun Maritt tuli minun luokseni asumaan.

Mutta ihmiset tiesivät paremmin, ravistivat säälien päätään, ja Hadde suuttui ja meni pois.

Piispa lähti liikkeelle öljyastia kädessään. Rahvas välistyi kunnioittavasti hänen tieltään, kurkotti kuitenkin uteliaana kaulaansa. Tästä menosta oli puhuttu paljon, tämä oli jotakin erikoista. Mihin kohtaan piispa pyhää öljyään sivel, siihen kohtaan piirrettäisiin vihkiristi ikuisiksi muistoksi pyhästä tapahtumasta.

Hadden käsivarret puutuivat. Marketta tärisi, oikea surkastunut käsivarsi huitoi levottomasti. Hadde painoi lapsen rintansa vasten ja silitti sen ruskeanharmaita hiuksia. Tyttö hymyili hänelle ja Hadde puri hampaansa lujasti yhteen ettei itkisi.

Jos Pyhä Neitsyt auttaisi...

Hän oli raahannut lapsen Turkuunkin, tuomlo-kirkkoon, tallustanut jalan pitkän pitkää Turkutietä lapsi selässään, ryöminyt polvillaan kirkon portaat, maannut mahallaan kivilattialla, huutanut sydä-

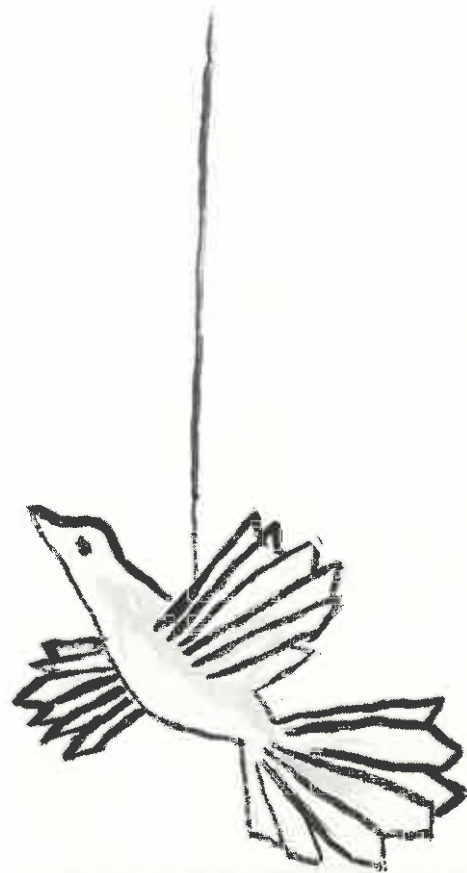
Miten lienee

ISOÄIDIN JOULUPÖYDALLÄ TUIKUTTI
KOTONA VALETTU TALIKYNTTILÄ.
SEN HAILYVASSA VALOSSA
VALKEHTI ORTEEN KIINNITETTY
OLKILINTU,
JONKA LIIKKEIDEN KEINUNTA
ROHDINMEKKOISET PAAPEROT
RÄVÄHTÄMÄTTÖMIN SILMIN
SEURASIVAT.
TUOMAAN RISTIN VIERESSÄ,
HONKAPÖYDALLÄ,
OLI VILJANTÄHKIN KORISTETTU
KYLVO- ELI TOUKOLEIPÄ
JA HAARIKASSA JOULUKALJA.
EIKÄ HEIDÄN JOULUSTAAN
MITÄÄN PUUTTUNUT.

HYVINVOINTIVALTION MYYMÄLÖIDEN
HYLLYT NOTKUVAT NYT
MONIMUOTOISTEN JA-KOKOISTEN
KYNTTILÖIDEN
SATEENKAARIVAREISSA.
ROHDINMEKKO ON HAIPYNYT
KEINOKUITUJEN TIELTÄ.
EIVÄTKÄ KEINOIVOIN AJATTELEVAT
LÖYDÄ KIIREITTENSÄ AJAMINA
JOULUA JA JOULURAUHAA.
OLKILINTU ON LENTÄNYT POIS
JA KIILTÄVÄ RIIKAMA SOKAISEE
SILMAT NAKEMÄTTÖMIKSI.

MITEN LIENEE.
KAUKAISTEN VUOSIEN TAKAA
TUIKUTTAÄ ISOÄIDIN TALIKYNTTILÄ
LÄMPIMIMMIN, KIRKKAIMMIN.
ODOTAN VIELÄ
OLKILINNUN PALUUTA.

Esther Ahokainen

Elokuvateatteri

JUKOLA

toivottaa asiakkailleen

HYVÄÄ JOULUA!

KIITÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE

Teeriharju

huvikeskus

Hyvää Joulua

TOIVOTTAÄ

SOMERON ESA

JOKOS ON AKA
TULLA KÄYMÄÄN

**Tilitoimisto
EKONOMIA**

Ekon KALLE ÄLLI
puh. 45 183 klo 10—12,
Rantatie 10 C 17

HYVÄÄ JOULUA ja
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

NURMEN SAHA JA MYLLY

Somerniemi — puh. 42 958

HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTAÄ

**T:mi KUISMA
KUMI JA PUU OY**

HYVÄÄ JOULUA ja
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA
toivottaa

SOMERON KUKKASITOMO

Om. Liisa Roos, puh. 45 562

**VALOKUVAAMO
REINO LUITPARO**

HYVÄÄ JOULUA
**Mikkolan Kukkakauppa ja
hautausseimisto**

PUH. 45 092

HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA
UUTTA VUOTTA TOIVOTTAÄ

Someron Radio

Om. A. Virtanen, puh. 45 688

Kun annat lahjaksi

AEG

**kodinkoneen,
ei sen antama ilo
lopu joulun jälkeen
vaan vasta todella alkaa.**

Someron Sähkö & Kone puhelin 45 886

HÄMEEN-UUDENMAAN KESKINÄINEN
vakuutusyhdistys
31400 Somero PUH. 924-46147

**Yhdistysvakuutus
on yhteistyötä**

Palo-, maatala-, koti-, loma-asunto-,
metsä- ym. vakuutuksia.

**RAUHAISAA JOULUA
JA
HYVÄÄ UUTTA VUOTTA**

K HÄRKÄTIE
-halli

El Greco (1541—1613), Kristus

Ylle merkitty joulun profetia on kuin juhlaista runoa. Siinä profeetta käyttää tulevasta Messiaasta erilaisia nimityksiä, jotka kuvaavat tämän ainutlaatuisuutta. Jesajan ennustus toteutui Jeesuksessa. Joulun tapahtuma merkitsi käännekohtaa Jumalan valtakunnan ja ihmiskunnan historiassa.

Usein joulunajan saarnoissa on tapana kehoittaa kristillistä seurakuntaa sanoilla: menkäämme Beethemiin katsomaan sitä, mikä siellä on tapahtunut. Tuo tuttu kehoitus on jouluevankeliumista. Sain itse muutamia vilkkoa sitten puolisoni kanssa liikkua niillä pyhillä paikoilla, jotka liittyvät Vapahtajamme elämään täällä maailmassa. Kun meille näytettiin »paimenten ketoa», jossa perimätiedon mukaan paimenet saivat talvaalliselta sanansaattajalta tiedon Jeesuksen syntymästä ja kun hiljennyimme Vapahtajan syntymäkirkossa, tunsimme todella pyhää hartautta. Oli kuin rinnallamme olisivat polvistuneet nuo meille nimeltä tuntemattomat miehet. Se oli ainutlaatuinen kokemus.

Mitä sitten tapahtui jouluyönä? Kysymyksessä ei ollut kenen tahansa lapsen syntymä. Jumala oli ennen maailman perustamista tehnyt iankaikkisen armopäätöksen, joka tarkoitti ihmisen pelastamista siitä onnettomasta tilasta, johon tämä oman lankeemuksensa kautta oli koko ihmiskunnan saattanut. Jumalan aika oli täyttynyt. Hän alkoi toteuttaa tätä armopäätöstään. Siksi Jumala suunnitelmansa mukaan lähetti Poikansa. Tuli jouluyö. Valkeus loisti

**Jouluna 1975
Jesaja 9:1-6**

Erkki Seppä

kuoleman varjon maahan. Jeesus syntyi. Hän oli ihmeellinen, kuten Jesaja oli ennustanut. Vaikka hänen hartioillaan oli herraus, eli hän köyhääkin köyhempänä. Hän saattoi sanoa: »Ketuilla on luolansa ja taivaan linnuilla pesänsä, mutta ihmisen Pojalla ei ole, mihin päänsä kallistaisi.» Hän kuoli kuten oli elänytkin, köyhänä, vuoteenaan vain ristinpuu.

Jeesus opetti sen ajan kovassa maailmassa aivan uutta oppia: rakastakaa vihollisianne! Hän ei ajanut ketään luotaan pois. Päinvastoin hän kutsui luokseen elämän taakkoja kantavia, työn ja murheen rasittamia ihmisiä. Hän toi anteeksiantamuksen ihmisten maailmaan. Hän antoi anteeksi vihaimiehilleenkin ja pyysi, että taivaallinen Isäkin antaisi heille anteeksi. Ristinkuolemansa kautta hän sovitti meidät Jumalan kanssa. Nyt on meillä oikeus lähestyä Jumalaa »niin kuin rakkaat lapset armasta isäänsä».

Jeesuksen kautta meillä on pääsy Isän kotiin asti, sillä hän voittanut kuoleman vallan. Hän on valmistanut meille kodin taivaassa. Siellä on meille tallettuna perintö.

Meillä on ihmeellinen Vapahtaja. Rakkaudesta meihin Hän tuli maailmaan, syntyi ihmiseksi, kärsi ja kuoli puolestamme valmistaen meille pelastuksen. Sen vuoksi oikean joulunviettäjän mieli on sillä, joka hiljentyä selmen ääreen muistaen, että Jeesus syntyi meitä varten.

Sisällys

Erkki Seppä	JOULUNA.....	5
Ester Ahokainen	MITEN LIENEE.....	6
Kaari Utrio	MARKETAN LEGENDA.....	7
Kyllikki Kujanpää	KIRKONMAKI ELI ENNENKIN.....	10
Markus Edel	EDELIN KALLE JA LUUTA-MIKKO.....	17
Torppari	PIAPOO.....	18
Ella Matilainen	RAUTELAN KOSKEA MUISTELLESSA.....	19
Tapio Horila	KEMPEN RUKKIVARVARIT	20
K. O. Laine	TASA- JA MURTOMAATA.....	25
Kuva-aukeama	KOTISEUTUTYÖTÄ SOMERNIEMELLÄ	26
Kuva-aukeama	PITAJÄNPÄIVÄ 13. 7. 1975.....	28
Rauha Määttänen	MATKALLA.....	30
Tapio Horila	RINTAMAKIRJEITÄ.....	32
Aulis Oja	REKOLAN SAKARIN NAIMAKAUPPA.....	36
Saima Talikka	ELETTIINPÄ YHTEISTALOUTTA.....	37
Kaarina Pollari	KUN PUUSTELIN PIHATTO PALO.....	39
Torppari	MEKKOPITÄJÄLÄISET MARKKINOILLA	42
»Viserä»	RAKAS PÄIVÄKIRJA.....	44
Lahja Aukio	SATUMETSÄSSÄ.....	45
Kuva-aukeama	SOMERO-SEURAN TOIMINTAA 1975.....	46

SOMER-ASU HONGISTON LIIKETALO MIESTEN PUKIMIEN ERIKOISLIKE PUH. 45 406	Hyvää joulua toivottaa T:mi TuulArja OM. VASELIUS PUH. 45 815
Hyvää Joulua TOIVOTTA Kampaamo LEENA LAINE puh. 45 164	 HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA TOIVOTTA SOMERON MAATALOUSKESKUS PUH. 924-453931
Y. LEMBERG KONE- JA AUTOKORJAAMO PUH. 45 395	HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA toivottaa Härmän Kauppa puh. 45 404
HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTA KUKKAKESKUS PUH. 45 385 ja 45 293	Hyvää joulua asiakkailleen toivottaa T. TAMMINIEMI JA KUMPP. SOMERNIEMI PUH. 42 864 * ELINTARVIKE * RAKENNUSTARVIKE * MAATALOUSTUOTEKAUPPA
Hyvää Joulua TOIVOTTA T:mi J. M. TUOMINEN	 Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta KAMPAAMO Laila Siltasaari puh. 45 776
HYVÄÄ JOULUA Someron Hautaustoimisto A. TYYRI Vanhatie PUH. 45 112 Myös seppelitä ja kukkalaitteita	* HYVÄÄ * JOULUA * TOIVOTTA AUTOKORJAAMO U. VIRTÄ

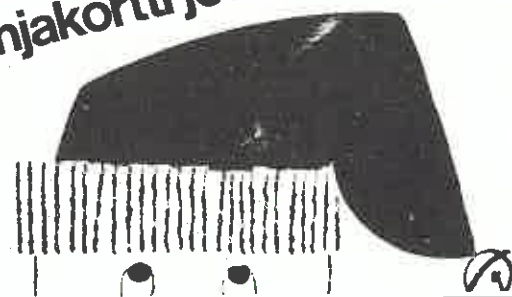
Hyvää
Joulua
ja

Onnellista Uutta Vuotta

Someron
SÄÄSTÖPANKKI

Tietenkin KOP:n
lahjakortti joulukansiossa

YSTÄVÄLLISESTI
KANSALLIS-OSAKE-PANKKI
SOMERO
PUHELIN 45 571 VAIHDE

*Kirja on oikea
joululahja*

SOMERON
KIRJAKAUPPA
PUH. 45 098

ASKO HYVÄÄ JOULUA toivottaa
valtuutettu ASKO-myyjä

**Someron
Huonekaluliike**
puh. 45 125

Someron Joulukuukausi 1975

TOIMITUSKUNTA:
TOIMITUS JA TAITTO
TOIMITUSSIHTEERI
KANSIKUVA
KUSTANTAJA
KIRJAPAINO

Osmo Rekolainen
Kyllikki Kujanpää
Pirkko-Liisa Rekolainen
Somero-Seura
Somerpaino

»Huone-Elanto Someron pitäjäästä». R. W. Ekmanin maalaus 1860-luvulta.

Jule Joulu Kultainen

Kiitämme
asiakas- ja
jäsen-
kuntaamme
kuluneesta
vuodesta ja
toivotamme
Rauhallista
Joulua ja
Onnea
vuodelle
1976

SOKOS
SOMERMAA

malli NEW LAM 06

Jos mielesi tekee Jouluksi uusia SILMÄLASEJA,
niin poikkea meillä
Kirkas joululahjavihje: LAHJAKORTTIMME.

SILMÄLASIEN ERIKOISLIIKE
SOMERON OPTIIKKA OY

KOP:n liiketalo, puh. 46 133.

HYVÄÄ JOULUA

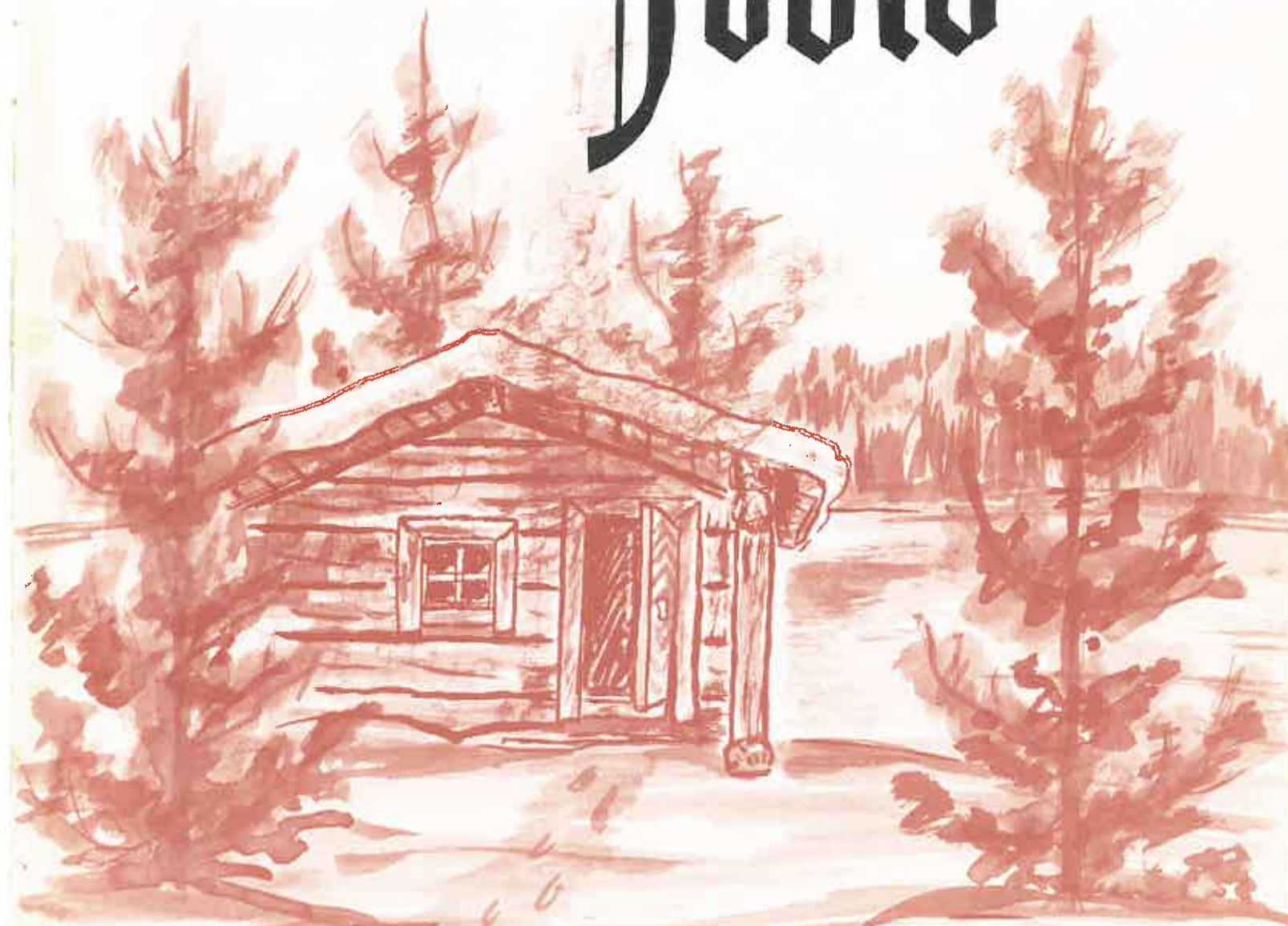
«Joulu on omena
punainen ja
tuoksuva vihreä kuus.
Joulu on helinä
kulkusten ja
joulu on hiljaisuus.
Joulu on tuoksuja
herkkujen tai
kirpeä pakkassää.
Joulu on riemua
lapsosten ja
kulkusten helinää.
Joulu on tuikkiva
kynttilänliekki tai
valoja tuhansittain.
Joulu on lahja
suuri tai pieni
tai lämpöinen
ajatus vain».

E ORAS

**Joulupukin
asialla**

Someron Joulu

1975